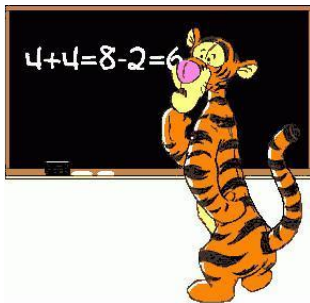

Herfstkinderen

... en de overgang naar groep 3

M.S. Goor

S1044103

04-07-2012

Samenvatting	5
1. Inleiding	6
1.1 De aanleiding tot het doen van dit praktijkonderzoek	6
1.2 De verlegenheidssituatie	6
1.3 de doelstelling en centrale vraagstelling van het praktijkonderzoek	6
1.4 De onderzoeksvragen	7
2. Theoretisch kader	8
2.1 Inleiding	8
2.2 Wat wordt bedoeld met de term herfstkinderen?	8
2.3 De oude situatie: de 1-oktobergrens	9
2.4 De huidige situatie	9
2.5 Schoolrijpheid	10
2.6 Tegenstanders van het laten overgaan van herfstkinderen naar groep 3	11
2.7 Voorstanders van het laten overgaan van herfstkinderen naar groep 3	12
2.8 Handelingsgericht werken	13
2.9 Herfstkinderen internationaal	13
3. Opzet en verantwoording	15
3.1 De gekozen onderzoeksstrategie	15
3.2 De doelgroepen van het onderzoek	15
3.3 Onderbouwing van de triangulatie	16
3.4 Het creëren van draagvlak op de werkvloer	16
4. Resultaten	17
4.1 Wat zegt de literatuur over vervroegde overgang naar groep 3?	17
4.1.1. <i>Wat wordt er in de literatuur verstaan onder het begrip herfstkinderen?</i>	17

4.1.2. Wat wordt er in het algemeen bedoeld met 'vervroegde overgang'?	17
4.1.3. Wat wordt in het algemeen nagestreefd met 'vervroegde overgang'?	17
4.2 Hoe ziet het huidige beoordelingssysteem voor vervroegde overgang er uit?	17
4.2.1. Op basis van welke gegevens wordt op dit moment bepaald of een leerling in aanmerking komt voor vervroegde overgang naar groep 3?	17
4.2.2. Wat zegt de literatuur over criteria waaraan een beoordelingssysteem voor vervroegde overgang moet voldoen?	18
4.3 Hoe gaat het met de leerlingen die in het verleden vervroegd zijn overgegaan naar groep 3?	18
4.3.1. Hoe zijn de cognitieve scores op toetsen van het CITO-leerlingvolgsysteem van deze leerlingen ten opzichte van de landelijk geldende gemiddelden?	18
4.3.2. Hoe zijn de scores van deze leerlingen op toetsen van het sociaal-emotionele leerlingvolgsysteem ZIEN?	20
4.3.3. Hoe kijken de leerlingen zelf terug op hun vervroegde overgang?	21
4.3.4. Hoe denken de huidige leerkrachten van deze leerlingen over het algemeen functioneren van deze kinderen in hun groep?	22
4.4 Hoe kijken herfstkinderen van 'vroeger': huidige medestudenten Master-SEN en collega's terug op hun schooltijd met betrekking tot het punt vervroegde overgang naar groep 3 of het verlengen van de kleuterperiode?	24
4.4.1. Hoe denken volwassenen die vroeger als herfstkind versneld zijn overgegaan naar groep 3, óf juist een verlengde kleuterperiode hebben gehad terug aan hun schooltijd?	24
4.4.2. Welke criteria zijn er destijds gehanteerd om tot deze beslissing te komen?	26
4.4.3. Welke gegevens uit hun verhaal zijn belangrijk om mee te nemen in de conclusies van dit onderzoek?	26
4.4.4. Hoe denken collega-professionals, intern begeleiders die ook de Master-SEN volgen aan hogeschool Windesheim, over het onderwerp 'herfstkinderen'?	27
4.4.5. Hoe denkt een oud-inspecteur van onderwijs over het onderwerp 'herfstkinderen'?	28

5. Conclusies	30
5.1 Discussie	30
5.2 Welke conclusies zijn te trekken op basis van de verzamelde gegevens bij onderzoeksvraag 2, 3 en 4?	30
5.3 Aanbevelingen voor aanpassing van het beleidsplan najaarskinderen/verlengde kleuterperiode van OBS Borgloschool.	31
5.4 Kennisdeling	33
5.5 Suggesties voor verder onderzoek	33
 Literatuurlijst	 34
 Bijlagen	 35
Bijlage 1: Herfstkinderen en verlengde kleuterperiode beleidsplan Borgloschool	36
Bijlage 2: Vragenlijst vroegere herfstkinderen	42
Bijlage 3: Vragenlijst gesprek huidige herfstkinderen	43
Bijlage 4: Vragenlijst leerkrachten	44
Bijlage 5: Stellingen voor discussie IB'ers	45
Bijlage 6: Interviewvragen oud-inspecteur van onderwijs	46

Samenvatting

Dit onderzoeksrapport is het resultaat van nieuwsgierigheid naar het onderwerp 'herfstkinderen en de overgang naar groep 3', gecombineerd met persoonlijke en professionele betrokkenheid bij het onderwerp. Het onderwerp spreekt de onderzoeker aan als intern begeleider, student én als moeder van een herfstkind. Het team van de school waar de onderzoeker werkzaam is staat achter de onderwerpkeuze van de onderzoeker, daar het vervroegd laten overgaan van herfstkinderen naar groep 3 binnen het passend onderwijs een belangrijk onderwerp is. De onderzoeker is de mening toegedaan dat alle leerlingen onderwijs moeten krijgen dat aansluit bij hun onderwijsbehoeften. Deze behoeften kunnen losstaan van de leeftijd van een leerling of van de groep waarvan de leerling deel uitmaakt. Leerkrachten moeten differentiëren in lesstof, aanpak en instructie. Dit kan in de ogen van de onderzoeker alleen als er handelingsgericht wordt gewerkt: als er gekeken wordt naar de leerling in zijn geheel, vanuit een transactioneel kader (Pameijer & Van Beukering, 2009). De onderzoeker vindt dat bij herfstkinderen zorgvuldig en vanuit verschillende invalshoeken moet worden gekeken naar de ontwikkeling van de leerling, een herfstkind moet de kans krijgen zich te ontplooien met zo min mogelijk oponthoud, veroorzaakt door kalenderleeftijd. In hoofdstuk 5 komt de praktijktheorie van de onderzoeker nogmaals kort naar voren, verder zal de onderzoeker zich beperken tot het verwerken en interpreteren van data verkregen uit literatuur- en praktijkonderzoek, zonder beïnvloeding door persoonlijke theorieën.

Het onderzoeksonderwerp kent valkuilen en beperkingen. Informatie in de literatuur is veelal eenzijdig belicht en onvoldoende door wetenschappelijk onderzoek gestaafd. Bij verdere verdieping in de literatuur blijkt er toch beter onderschreven informatie te zijn die de onderzoeker voldoende handvatten geeft om als onderzoeksbasis te kunnen dienen. Gedwongen door beperkingen in tijd en mogelijkheden is dit onderzoek klein gebleven, doch wil de onderzoeker benadrukken dat zij zo objectief mogelijk gewerkt heeft aan het onderzoek. In het onderzoeksrapport vindt de lezer dus een zo objectief mogelijke weergave van het uitgevoerde onderzoek en de daaruit te trekken conclusies.

De resultaten van het onderzoek zijn echter bruikbaar, zowel binnen de eigen organisatie als daarbuiten, daar de handreikingen die worden gegeven in hoofdstuk 5, de conclusie, schooloverstijgend te gebruiken zijn. Binnen de organisatie van de onderzoeker zal het rapport leiden tot optimalisering van het beleidsplan rondom de overgang van herfstkinderen naar groep 3. Voorts is dit onderzoek aanleiding tot het doen van verder onderzoek op dit gebied, hetgeen de onderzoeker graag zal doen als de gelegenheid daartoe zich voordoet.

De onderzoeker dankt allen die aan dit onderzoek hun medewerking hebben verleend.

In hoofdstuk 1 beschrijft de onderzoeker de aanleiding tot het doen van dit praktijkonderzoek. Daarna worden de verlegenheidssituatie, de doelstelling van het praktijkonderzoek, de centrale vraagstelling en onderzoeksvragen beschreven.

1.1 De aanleiding tot het doen van dit praktijkonderzoek

De onderzoeker is intern begeleider op een school waar jaarlijks wordt gewikt en gewogen over de beslissing of een herfstkind toe is aan groep 3. Er is op school een protocol dat wordt gevolgd om te bepalen of een herfstkind schoolrijp is: toe is aan de overstap naar groep 3. De effecten van deze overgang op langere termijn zijn nauwelijks onderzocht. De validiteit en volledigheid van het protocol zijn hierdoor niet geborgd. Dit is voor de onderzoeker reden om meer informatie te willen hebben over de effecten van vervroegde overgang naar groep 3 op cognitief én sociaal-emotioneel gebied op langere termijn. Daarnaast is de onderzoeker zelf moeder van een op dit moment driejarig herfstkind, waardoor dit onderwerp haar ook persoonlijk bezighoudt.

1.2 De verlegenheidssituatie

De school waar de verlegenheidssituatie zich voordoet is een school in een stad in het midden van het land. De school wordt bezocht door ongeveer 120 leerlingen. De leerlingenpopulatie is gemêleerd van samenstelling wat betreft sociale en culturele achtergrond.

Op veel scholen, zo ook op de school waar het praktijkonderzoek plaatsvindt, gebeurt het regelmatig dat leerlingen die tussen oktober en december vier jaar worden al naar groep 2 gaan na dit eerste, onvolledige schooljaar. Ook gaan deze leerlingen vaak mee naar groep 3 in het daaropvolgende schooljaar. Deze leerlingen worden dan zes jaar na een aantal maanden onderwijs in groep 3. Deze leerlingen worden 'herfstkinderen' genoemd en hun overgang naar groep 3 wordt een vervroegde overgang genoemd.

De school hanteert criteria om te bepalen of deze herfstkinderen na ruim anderhalf jaar kleuteronderwijs toe zijn aan de overstap naar groep 3. De leerlingen die deze overstap gemaakt hebben worden later in hun schoolloopbaan niet speciaal meer gevolgd. De gevolgen van de vervroegde overgang naar groep 3 op lange termijn zijn derhalve niet bekend. Om te beoordelen of de criteria die de school hanteert voor vervroegde overgang de juiste zijn is het essentieel om de ontwikkeling van de herfstkinderen op cognitief- en sociaal-emotioneel vlak op de lange termijn in kaart te brengen en te analyseren. Op dit moment zijn er vijf leerlingen die door vervroegde overgang in groep 3 zes jaar zijn geworden in de maanden oktober, november en december. Deze leerlingen zitten dit schooljaar in de groepen 3,4,5 en 7.

1.3 De doelstelling en centrale vraagstelling van het praktijkonderzoek

De doelstelling van het praktijkonderzoek is de volgende: De school hanteert een betrouwbaar en valide beoordelingssysteem, waarbij gekeken wordt naar cognitieve- en sociaal-emotionele aspecten, om te bepalen of een herfstkind toe is aan de overgang naar groep 3 na een kleuterperiode die korter is dan twee volledige schooljaren.

De centrale vraagstelling luidt als volgt: Aan welke criteria moet een beoordelingssysteem voldoen om een goede inschatting te kunnen maken of een leerling gebaat is bij een vervroegde overgang naar groep 3?

1.4 De onderzoeksvragen

Hieronder vermeldt de onderzoeker de onderzoeksvragen behorend bij de centrale vraagstelling. De onderzoeksvragen zijn genummerd. Bij elke onderzoeksvraag horen enkele deelvragen. Deze deelvragen zijn cursief gedrukt.

1. Wat zegt de literatuur over vervroegde overgang naar groep 3?

Wat wordt er in de literatuur verstaan onder het begrip herfstkinderen?

Wat wordt in het algemeen bedoeld met 'vervroegde overgang'?

Wat wordt in het algemeen nagestreefd met 'vervroegde overgang'?

2. Hoe ziet het huidige beoordelingssysteem voor vervroegde overgang er uit?

Op basis van welke gegevens wordt op dit moment bepaald of een leerling in aanmerking komt voor vervroegde overgang naar groep 3?

Wat zegt de literatuur over criteria waaraan een beoordelingssysteem voor vervroegde overgang moet voldoen?

3. Hoe gaat het met de leerlingen die in het verleden vervroegd zijn overgegaan naar groep 3?

Hoe zijn de cognitieve scores op toetsen van het cito-leerlingvolgsysteem van deze leerlingen ten opzichte van de voor deze groep geldende landelijke gemiddelden?

Hoe zijn de scores van deze leerlingen op toetsen van het sociaal-emotionele leerlingvolgsysteem 'Zien'?

Hoe kijken de leerlingen zelf terug op hun vervroegde overgang?

Hoe denken de huidige leerkrachten van deze leerlingen over het algemeen functioneren van deze leerlingen in hun groep?

4. Hoe kijken herfstkinderen van 'vroeger': huidige medestudenten Master-SEN en collega's terug op hun schooltijd met betrekking tot het punt vervroegde overgang naar groep 3 of het verlengen van de kleuterperiode?

Hoe denken volwassenen die vroeger als herfstkind versneld zijn overgegaan naar groep 3, óf juist een verlengde kleuterperiode hebben gehad terug aan hun schooltijd?

Welke criteria zijn er destijds gehanteerd om tot deze beslissing te komen?

Welke gegevens uit hun verhaal zijn belangrijk om mee te nemen in de conclusies van dit onderzoek?

Hoe denken collega-professionals, intern begeleiders die ook de Master-SEN volgen aan hogeschool Windesheim over het onderwerp 'herfstkinderen'?

Hoe denkt een oud-inspecteur van onderwijs over het onderwerp 'herfstkinderen'?

5. Welke conclusies zijn te trekken op basis van de verzamelde gegevens bij onderzoeksvraag 2, 3 en 4?

2.1 Inleiding

Jonge kinderen en hun ontwikkeling. Boekenkasten vol zijn er geschreven over de ontwikkelingsstadia die jonge kinderen doormaken en hoe volwassenen de bij deze stadia behorende gedragingen moeten duiden. In al deze boeken wordt beschreven dat jonge kinderen van elkaar verschillen in ontwikkelingstempo en dat dat normaal is. Toch veranderen er ineens zaken als deze jonge kinderen naar de basisschool gaan. Waarom?

Omdat het jonge kind vanaf het moment dat het de drempel van school over stapt, deel gaat uitmaken van een systeem. Een systeem dat beweert soepel te zijn, maar in werkelijkheid niet voorziet in de verschillen in onderwijsbehoeften tussen individuele leerlingen. Moet immers niet iedere leerling aan dezelfde normen op dezelfde tijd voldoen om probleemloos de basisschool te kunnen doorlopen?

Gelukkig, of helaas, ontwikkelt iedere leerling zich op zijn eigen manier en in zijn eigen tempo, hetgeen in de praktijk zichtbaar wordt in de verschillende ontwikkelingsfasen, interesses en werkwijzen van jonge leerlingen binnen een kleutergroep. Logisch, in een kleutergroep zitten leerlingen tussen de vier en zes jaar oud, dus verschil in ontwikkelingsfasen is onvermijdelijk. Maar wat te doen als een leerling die in november pas 6 jaar wordt, in augustus van dat jaar al ruimschoots toe is aan de overstap naar groep 3? Wat moet de school dan doen met dit zogenaamde 'herfstkind'? Een jaar langer laten kleuteren omdat de leerling nog zo jong is, of door laten gaan naar groep 3?

In dit theoretisch kader probeert de onderzoeker helderheid te verkrijgen in deze ondoorzichtige kwestie. Literatuur is lastig te vinden over dit onderwerp. Er is weinig verscheidenheid in invalshoeken van waaruit dit onderwerp is belicht: men is vóór versnelde overgang naar groep 3, of tegen. Er is weinig nuance of verscheidenheid in meningen te vinden en een waterdichte theorie over hoe om te gaan met herfstkinderen met betrekking tot dit onderwerp is nog niet ontwikkeld. Toch is het de onderzoeker gelukt een theoretisch kader te schrijven waarin de zo verdeelde meningen worden uiteengezet en waar nodig worden verduidelijkt.

2.2 Wat wordt bedoeld met de term herfstkinderen?

Herfstkinderen, de naam zegt het al, zijn kinderen die geboren zijn in de herfstmaanden. In het onderwijs is dit een groep leerlingen waarover al decennia lang veel gesproken wordt. Dit zijn namelijk de leerlingen die kort na de zomervakantie voor het eerst de school bezoeken op vierjarige leeftijd. Een leerling die in oktober of november vier jaar is geworden, is het aan het eind van het schooljaar waarin het vier geworden is nog geen vijf jaar. Wel is deze leerling driekwart van het jaar naar school geweest en heeft hij bijna evenveel onderwijs genoten als een klasgenootje dat in juni geboren is, aangezien deze leerling bijvoorbeeld maar 10 weken langer onderwijs gehad heeft op het moment dat de zomervakantie aanbreekt. Het herfstkind is, als het overgaat naar groep 2 nog vier jaar oud, het in juni geboren klasgenootje net vijf (Dudink, 2009; Goorhuis-Brouwer & Levering, 2006; Litiere, 2008).

Elk schooljaar weer staan vele leerkrachten voor de keus om leerlingen die bijna een volledig jaar onderwijs genoten hebben over te laten gaan naar groep 2, of nog een jaar te laten blijven in groep 1. Veel leerkrachten nemen deze beslissing op basis van observaties en intuïtie, sommigen gebruiken toetsen uit het leerlingvolgsysteem als ondersteuning (Van der Aalsvoort, Kegel, Van der Sluis & Broos, 2007). De handelwijzen en meningen tussen scholen verschillen sterk (Litiere, 2008). Het jaar daarop vindt een grote overstap plaats: die van groep 2 naar groep 3. Als herfstkinderen op vijfjarige leeftijd de overstap maken naar groep 3 noemen we dit een 'vervroegde overgang' (Goorhuis-Brouwer & Levering, 2006). Ook dan moet goed worden nagedacht: blijft dit herfstkind nog een jaar in groep 2 of gaat het door naar groep 3? Een beslissing die niet licht te nemen is, zeker omdat er geen evidence-based toets- of meetinstrument is ontwikkeld dat deze beslissing kan vergemakkelijken.

2.3 De oude situatie: de 1-oktobergrens

Herfstkinderen en de overgang naar groep 3 van de basisschool: een onderwerp waarover veel gepraat wordt door ouders, waarover veel nagedacht wordt door professionals en onderzoekers en waarover hevig van mening wordt verschillend. Tot voor een aantal jaar geleden werd de '1-oktobergrens' gehanteerd. Deze 'grens' was ingesteld door de onderwijsinspectie om een scheiding te maken tussen leerlingen die wél door mochten gaan naar groep drie na minder dan twee volledige jaren kleuteronderwijs en leerlingen die ruimschoots meer dan twee volledige schooljaren moesten kleuteren. Leerlingen die voor 1 oktober van het nieuwe schooljaar 6 jaar zouden worden, mochten met hun groep mee naar groep 3, leerlingen die na 1 oktober deze leeftijd zouden bereiken bleven nog een jaar langer in de kleutergroep (Onderwijsinspectie, 2011). Leeftijd speelde dus de doorslaggevende rol bij de beslissing of een leerling naar groep 3 mocht.

Inmiddels zijn de inzichten veranderd. Er wordt minder gekeken naar leeftijd en meer naar ontwikkeling van de individuele leerling. Scholen bepalen in hoge mate zelf wanneer leerlingen toe zijn aan de overgang van groep 2 naar groep 3. Wel stelt de inspectie als eis aan scholen dat zij bevorderen dat leerlingen een ononderbroken ontwikkeling doormaken en zo mogelijk maximaal acht jaren doen over de basisschool. De vroegere 1-oktobergrens, waardoor leerlingen die na 1 oktober 6 jaar zouden worden in groep drie, een extra kleuterjaar moesten doorlopen is opgeheven. De inspectie acht het belangrijk dat scholen beleid ontwikkelen voor het beoordelen van de schoolrijpheid van leerlingen. Ook moeten scholen per leerling die een verlengde kleuterperiode doormaakt argumenten op papier zetten en deze leerling in het extra kleuterjaar onderwijs op maat bieden dat wordt beschreven in handelingsplannen. Dit om de leerling nauwgezet tekunnen begeleiden en in kaart te brengen welke onderwijsbehoeften de leerling heeft, met als doel de leerling groep 3 tot en met 8 in zes jaar te laten doorlopen (Onderwijsinspectie, 2011).

2.4 De huidige situatie

De onderwijsinspectie geeft scholen meer vrijheid om beleid te maken op het vraagstuk over de herfstkinderen en de overgang naar groep 3. Deze vrijheid is echter beperkt. De onderwijsinspectie stelt namelijk dat scholen leerlingen een ononderbroken ontwikkelingslijn moeten bieden. Scholen streven deze ononderbroken ontwikkelingslijn na door herfstkinderen vervroegd over te laten gaan naar groep 3 en dat levert op veel scholen problemen op (Dudink, 2009; Onderwijsinspectie, 2011).

Scholen die leerlingen de kans geven een extra jaar te rijpen moeten hun beleid nauwgezet verantwoorden. Leerlingen die bijna drie jaar kleuteren worden aangemerkt als leerlingen die een extra jaar onderwijs hebben gevolgd. Mede hierdoor kan deze wetgeving ertoe leiden dat scholen leerlingen die eigenlijk baat hebben bij een extra kleuterjaar, toch maar mee laten gaan naar groep 3, in de hoop dat de schoolrijpheid wordt bevorderd door het aanbieden van de stof van groep 3. Inschatten of een herfstkind, dat bijvoorbeeld in december 6 jaar zal worden, toe is aan de overgang naar groep 3, is én blijft lastig, ondanks informatie uit bijvoorbeeld toetsen. Het is namelijk zo dat jonge kinderen zich sprongsgewijs ontwikkelen en dat voorafgaand aan een ontwikkelingssprong soms een kleine terugval in ontwikkeling waar te nemen is (Doreleijers, Boer, Huisman, Vermeiren & De Haan, 2006; Goorhuis-Brouwer & Levering, 2006). Dit geeft al aan dat criteria waaraan een leerling moet voldoen om schoolrijp te zijn niet eenduidig te geven zijn en dat eventuele tests of toetsen die deze schoolrijpheid zouden moeten aantonen slechts zeer kort valide zijn. Naast toetsing zijn de vakkennis van de leerkracht én gedetailleerde informatie van de ouders van het herfstkind onmisbaar voor het maken van de inschatting of een herfstkind door kan naar groep 3 of juist een extra kleuterjaar nodig heeft (Pameijer & Van Beukering, 2009). Veel scholen gebruiken instrumenten die de cognitieve- en sociaal-emotionele ontwikkeling meten om te bepalen of een leerling toe is aan groep 3. Voor het meten van de cognitieve vaardigheden worden veelal de toetsen 'Taal voor kleuters' en 'Rekenen voor kleuters' van het CITO-leerlingvolgsysteem gebruikt. Voor het in kaart brengen van de ontwikkeling op sociaal gebied gebruiken de meeste scholen observatielijsten (CITO, 2009). Strakke richtlijnen die aangeven aan welke criteria een beoordelingssysteem voor vervroegde overgang moet

voldoen zijn er niet. In de literatuur wordt slechts genoemd dat er valide instrumenten moeten worden gebruikt die recht doen aan de individualiteit van leerlingen (Onderwijsinspectie, 2011; Pameijer & Van Beukering, 2009). Litiere voegt hier aan toe: “Het is bij het toetsen belangrijk om een goede pedagogische houding te hebben met wijsheid en respect voor het kind” (Litiere, 2008, p. 99). Wederom zijn hier dus de vakkennis van de leerkracht, gecombineerd met een positieve en kindgerichte attitude essentieel (Pameijer & Van Beukering, 2009).

2.5 Schoolrijpheid

De term die het best beschrijft of een leerling klaar is voor groep 3 is de term ‘schoolrijpheid’. Schoolrijpheid is geen statisch gegeven. Schoolrijpheid is een proces dat bestaat uit verschillende aspecten van rijping: cognitief, motorisch en sociaal-emotioneel (Litiere, 2008). De ontwikkeling van jonge kinderen verloopt in fasen (Dorelijers et al., 2006). Deze fasen verlopen vaker sprongsgewijs dan lineair. Vervae (2010) drukt de ontwikkelingsfasen van jonge kinderen uit in cijfers. Zo kan een kind pas goed leren lezen als het zich in fase 13 van de ontwikkeling bevindt. Bij deze fasering wordt niet uitgegaan van een kalenderleeftijd, maar van een ontwikkelingsleeftijd, hetgeen inhoudt dat het ene kind fase 13 bereikt als het 5 jaar en 5 maanden oud is, terwijl het andere kind fase 13 bereikt als het 6 jaar en 3 maanden oud is (Vervae, 2010). Het toe zijn aan fase 13 is volgens Vervae voorwaarde voor het succesvol kunnen starten in groep 3. In fase 13 gaat een kind abstract-logische verbanden leggen, werkt het kind in een nieuwe situatie vanuit een in het hoofd bestaand referentiekader (Vervae, 2010).

Maar wanneer heeft een kind fase 13 bereikt? Een eensluidend antwoord op die vraag is niet te geven. De leeftijdsindicatie die gegeven wordt is tussen de 4,5 en 6,5 jaar oud. Het bereiken van een nieuwe ontwikkelingsfase is ook niet altijd gemakkelijk te zien aan een kind. Immers, kinderen verschillen van elkaar in karakter. Een zeer openhartig en expressief kind laat zijn omgeving meer van zichzelf zien dan een stil, gesloten kind. Leerkrachten en ouders zullen bij het eerste kind sneller kunnen inschatten in welke ontwikkelingsfase het zich bevindt. Alleen observatie van een kind levert dus onvoldoende gegevens op (Litiere, 2008). Er bestaan schoolrijpheidstoetsen, maar die zijn voortdurend onderhevig aan discussie. Een belangrijk discussiepunt is dat een toets een momentopname is en dat schoolrijpheid een proces is dat niet lineair verloopt (Litiere, 2008; Vervae, 2010). Daarnaast zal niet ieder kind een waarheidsgetrouw beeld laten zien bij een toets, omdat niet alle kinderen op dezelfde wijze reageren op de toetssituatie. De heftige discussie die in het basisonderwijs wordt gevoerd beperkt zich niet tot de wenselijkheid van het gebruik van schoolrijpheidstoetsen, maar strekt zich uit over het hele onderwerp herfstkinderen en de overgang naar groep 3. Deze meningsverschillen zorgen ervoor dat maar weinig kleuterleerkrachten neutraal kunnen kijken naar het onderwerp: Men is een voor- of een tegenstander, hetgeen wordt veroorzaakt door het feit dat ieders mening over deze kwestie te maken heeft met kindbeeld en visie op onderwijs (Miller & Almon, 2009).

Een andere expert op het gebied van de ontwikkeling van jonge kinderen is Van der Aalsvoort. In het artikel “Toe zijn aan groep 3”, dat zij schrijft met Kegel, Van der Sluis en Broos als co-auteurs schrijft zij dat zij uit onderzoek onder 40 vier- tot zesjarigen concludeert dat vooral de omgeving van de leerling een rol speelt in de snelheid waarmee deze schoolrijp wordt. Met de omgeving wordt zowel de thuis- als de schoolomgeving bedoeld. Uit het onderzoek blijkt dat leerlingen die schoolrijp zijn voor hun zesde jaar ouders hebben die sterk betrokken zijn bij de ontwikkeling van hun kind, die stimulerende activiteiten ondernemen met hun kind en een goed contact hebben met de leerkracht (Van der Aalsvoort, Kegel, Van der Sluis & Broos, 2007). Deze bevindingen maken van de schoolrijpheid een transactionele ontwikkeling; een ontwikkeling die zich voordoet onder invloed van verschillende elementen (Pameijer & Van Beukering, 2009). Niet alleen de leerling, maar vooral ook zijn omgeving spelen dus een rol in de mate van schoolrijpheid op jonge leeftijd (Van der Aalsvoort et al., 2007). Essentieel in deze transactionaliteit is de relatie tussen leerling en leerkracht. Jonge leerlingen laten specifieke schoolse vaardigheden vaak alleen dan zien wanneer ze daartoe uitgedaagd worden door hun leerkracht in een door hen als veilig aangemerkte situatie (Miller &

Almon, 2009; Van der Aalsvoort et al., 2007; Vervaet, 2010). Deze wetenschap maakt het bepalen van de mate van schoolrijpheid van een leerling subjectief, zelfs wanneer harde data zoals toetsgegevens ten grondslag liggen aan de bepaling van de schoolrijpheid. Hoe is immers te bepalen of de leerling zich optimaal rustig en veilig heeft gevoeld tijdens het afnemen van de toetsen (Van der Aalsvoort et al., 2007)?

Wel vast te bepalen is dat oudere leerlingen in een kleutergroep in verhouding betere resultaten behalen op een toets dan jongere leerlingen (Dudink, 2009; Vervaet, 2010). Dudink (2009) schreef een artikel over het effect van de geboortemaand van een kind op zijn schoolprestaties. In zijn artikel geeft hij de volgende verklaring voor het feit dat oudere leerlingen in een groep betere schoolprestaties lijken te behalen. Hij stelt het aanhouden van vaste toetsmomenten in een schooljaar hier grotendeels voor verantwoordelijk. Immers, zowel een leerling die eind groep twee 6 jaar en 6 maanden oud is als een leerling die 5 jaar en 9 maanden oud is, maakt op hetzelfde moment een toets die de leervorderingen en schoolse vaardigheden meet. Dit terwijl de oudste leerling maar liefst 9 maanden ouder is en dus 9 maanden meer onderwijs heeft gehad. Vergelijking van deze twee leerlingen zonder rekening te houden met het verschil in leeftijd is dus niet rechtvaardig. Daarom pleit Dudink in zijn artikel voor het veranderen van toetsen op een vaste toetsdatum, naar toetsen op een vaste leeftijd. Dit zou de uitslag van de toetsen veel meer valideren (Dudink, 2009).

Behalve leeftijd speelt ook intelligentie een belangrijke rol in het beoordelen van de schoolrijpheid van een leerling. Immers, een leerling met een bovengemiddelde intelligentie heeft doorgaans minder tijd nodig om zich nieuwe kennis en vaardigheden eigen te maken en heeft dus eerder een bepaald cognitief ontwikkelingsniveau bereikt dan een leerling met een gemiddelde- of benedengemiddelde intelligentie. Dit gegeven toont aan dat het belangrijk is om de intelligentie van een leerling medebepalend te laten zijn bij het beoordelen van zijn schoolrijpheid. Hierdoor komt het bieden van écht passend onderwijs, onderwijs dat aansluit bij de onderwijsbehoeften van de individuele leerling, ook beter binnen handbereik. Immers: nu bepaalt het curriculum van het basisonderwijs niet langer of een leerling toe is aan het instromen in groep 3, maar wordt er eerlijker gemeten, zodat de ontwikkeling van een leerling realistischer op waarde wordt geschat (Doornbos, 1997; Doreleijers et al., 2006).

2.6 Tegenstanders van het laten overgaan van herfstkinderen naar groep 3.

Een fervent tegenstander van het toetsen van leerlingen tussen 4 en 6 jaar en het aanbieden van cursorische activiteiten aan leerlingen jonger dan 6 jaar is Goorhuis-Brouwer (2006). Zij geeft haar mening als volgt weer: "Peuters en kleuters worden in het huidige onderwijs niet meer beoordeeld op de ontwikkelingsfase waarin ze nu zitten en hoe ze die doormaken, er wordt alleen gekeken of ze al voldoen aan de normen voor een volgende ontwikkelingsfase. Leerlingen worden op jonge leeftijd al getoetst om dreigende onderwijsachterstanden zo vroeg mogelijk op te sporen en te remediëren. Hierdoor ligt de nadruk al zeer jong op wat kinderen nog niet kunnen, in plaats van gekeken wordt naar wat een kind al wel allemaal kan. Er wordt te weinig rekening gehouden met het feit dat peuters en kleuters leren door te spelen en dat er binnen ontwikkelingsfasen normale variaties voorkomen van soms wel twee jaar in ontwikkelingssnelheid" (Goorhuis- Brouwer & Levering, 2006, p. 8). "Daarnaast is het neurologisch aangetoond dat kinderen pas toe zijn aan cursorisch leren vanaf een jaar of 6-7. Laat een kind zich dan ook spelenderwijs ontwikkelen totdat het zelf aangeeft toe te zijn aan een andere manier van leren, in plaats van kinderen van vijfeneenhalf jaar te dwingen tot gedrag waar zij nog niet aan toe zijn. Laat kinderen liever een jaar langer rijpen alvorens hen in het cursorische keurslijf te plaatsen", aldus Goorhuis (Goorhuis-Brouwer & Levering, 2006, p. 46). De mening van Goorhuis sluit aan bij die van Vervaet (2010). Hij schrijft dat leerlingen die te vroeg worden gedwongen tot cursorische activiteiten mogelijk te maken krijgen met twee grote problemen:

- "Het ontwikkelen van faalangst en weersin tegen de cursorische activiteiten.
- Het ontwikkelen van dyslexie, doordat leerlingen te snel door moeten in hun

leesontwikkeling. De leerlingen leren dan niet lezen door het herkennen van woordbeelden, maar kunnen blijven hangen in het vasthouden aan losse lettercombinaties” (Vervaet, 2010, p. 74).

Bovenstaande kan echter betekenen dat de sprongen in ontwikkeling van leerlingen onopgemerkt blijven. Als leerlingen niet worden getoetst op vaardigheden die in de zone van naaste ontwikkeling liggen –de zone van ontwikkeling waarbij een leerling na enige instructie of hulp van een volwassene zelfstandig kan werken- kan het onderwijsaanbod ook niet adequaat worden afgestemd op het oefenen van- of kennismaken met deze vaardigheden (Doreleijers et al., 2006). Hierdoor kan de situatie ontstaan dat een leerling onvoldoende geprikkeld wordt en blijft hangen in een bepaalde ontwikkelingsfase. In het huidige onderwijssysteem: het bieden van passend onderwijs en het opbrengstgericht werken past bovenstaande redenering niet volledig. Ook de onderwijsinspectie geeft bijvoorbeeld aan dat er moet worden toegezien op een ononderbroken ontwikkeling van leerlingen (Wet op het primair onderwijs, n.d.). In een kleuterperiode waarin niet of nauwelijks wordt getoetst en waar leerlingen slechts leren door te spelen, zonder andere vormen van leren aangeboden te krijgen is dat niet haalbaar. Niet iedere leerling zal namelijk duidelijk uiten dat het toe is aan het opdoen van nieuwe ervaringen en het aanleren van nieuwe vaardigheden. Dat is namelijk voor een groot deel temperament- en karakterbepaald (Doreleijers et al., 2006).

Een punt dat los staat van het hierboven beschreven toetsen van leerlingen, maar aansluit bij het daarbij genoemde leren door spelen, is het punt dat kinderen tussen 2 en 6 jaar vooral leren door spel (Broadhead, 2006; Miller & Almon, 2009; Wood & Attfield, 2005). Leerlingen in de groepen 1 en 2 van de basisschool integreren taal en opgedane kennis in hun spel. Daarnaast experimenteren zij in hun spel met taalkundige- en rekenkundige begrippen, die hierdoor inhoud en betekenis krijgen. Spel maakt in belangrijke mate deel uit van het onderwijs in groep 1 en 2, maakt beperkt uit van het onderwijsprogramma in groep 3 en lijkt bijna te verdwijnen wanneer we kijken naar het lesrooster van midden- en bovenbouwgroepen. Wanneer leerlingen die nog niet toe zijn aan cursorisch leren gedwongen worden tot deze manier van kennis verwerven, worden zij geremd in de ontwikkeling van hun fantasie en wereldverkenning. Leren door experimenteren levert kennis en vaardigheden op die dieper gaan dan het oppervlakkige begrijpen van tweedimensionaal verwerkte informatie. Ook zijn leerlingen actief betrokken bij het onderwerp van spel, wordt hun fantasie geprikkeld door de voorwerpen en acties en zet spel aan tot het ontdekken van en experimenteren met –sociale- rollen. Ten slotte is spel een belangrijke vorm van motorische training; een vorm waarbij de motoriek grotendeels onbewust wordt getraind, hetgeen de ontspanning en souplesse in het bewegen ten goede komt (Van der Aalsvoort et al., Miller & Almon, 2009; Wood & Attfield, 2005).

Tegenover bovenstaande meningen staan de meningen van de voorstanders van het laten overgaan van herfstkinderen naar groep 3. Al deze voorstanders brengen nuance aan in hun mening: er is er niet één die zegt dat alle kinderen die in de herfstmaanden worden geboren na minder dan twee volledige schooljaren door moeten naar groep 3.

2.7 Voorstanders van het laten overgaan van herfstkinderen naar groep 3

De onderwijsinspectie schrijft in de wet op het primair onderwijs: scholen moeten leerlingen een ononderbroken ontwikkelingslijn aanbieden. Dit kan volgens Doornbos (1997) maar op één manier: zorgen dat het onderwijs leerlingen blijft prikkelen tot ontwikkeling en dat kan alleen in een rijke leeromgeving die is afgestemd op de zone van de naaste ontwikkeling van de leerling. Met andere woorden: een omgeving waarin de leerling wordt gestimuleerd tot kennismaken met- en onderzoeken van onbekende dingen. Deze dingen komt een leerling nauwelijks tegen in een voor hem of haar overbekende kleutergroep, maar wél in een groep 3 waarin letter- en cijfersymbolen dagelijks deel uitmaken van de lesstof. Dit houdt in dat ofwel de leerkracht van groep 2 moet zorgen voor een aan

de behoeften van een in groep 2 al lezende leerling aangepaste rijke leeromgeving, ofwel de leerling gebaat is bij de anderszins rijke leeromgeving van een groep 3. Wel is het essentieel om de leerling nauwgezet te volgen en daarbij vooral het welbevinden in de gaten te houden (Doornbos, 1997). Litiere (2008) is nog genuanceerder: hij pleit voor het instellen van een soort brugklas tussen groep 2 en groep 3. Dit zou een speelleerklas moeten zijn waarin leerlingen kennis maken met letter- en cijfersymbolen en waar regelmatig op schoolse wijze wordt gewerkt aan de beginselen van het leren lezen, schrijven en rekenen. Ook moet er in de speelleerklas expliciet aandacht worden besteed aan de leerstofonderdelen uit groep 2 die leerlingen nog niet volledig beheersen. Daarnaast moet er echter ook ruim gelegenheid zijn tot het leren op andere manieren: spelenderwijs en motorisch. Dit zou beter zijn dan een extra kleuterjaar, omdat de speelleerklas is ingericht op de specifieke ontwikkelingsbehoeften van leerlingen die tussen kleuter en schoolkind in staan in hun ontwikkeling (Litiere, 2008). In zijn boek 'Juf, mag ik overvaren', schrijft Litiere: "De kleuter staat met één been in de kinderwereld en met het andere in de wereld van het schoolkind. Het lagere schoolkind staat met één been in de schoolwereld en met het andere been nog in de kinderwereld. Dit betekent dus dat er voor beide werelden ruimte, tijd en plaats moet zijn" (p. 90).

Ook de onderwijsinspectie is geen voorstander van het langer laten kleuteren van herfstkinderen, zonder in het derde kleuterjaar in te spelen op hun specifieke onderwijsbehoeften. Uit onderzoek door de onderwijsinspectie is gebleken dat een extra kleuterjaar alleen op zeer korte termijn zorgt voor een verbetering van prestaties, later in de schoolperiode blijkt in de meeste gevallen dat de verlengde kleuterperiode geen blijvend positief effect heeft gehad op de onderwijsprestaties (Onderwijsinspectie, 2011).

2.8 Handelingsgericht werken

Dat de meningen over het laten overgaan van herfstkinderen naar groep 3 verschillen is duidelijk. Maar: welke mening men ook is toegedaan, zorgvuldig omgaan met het beoordelen van leerlingen tussen 4 en 6 jaar is geboden. Een zorgvuldige manier van omgaan met gegevens en een positieve wijze van bekijken van de mogelijkheden van leerlingen is het handelingsgericht werken. Handelingsgericht werken houdt namelijk in dat bij de benadering van een leerling wordt gekeken naar een veelheid aan factoren; de benadering is transactioneel. Er wordt gekeken naar de kindkenmerken van een leerling in zijn of haar specifieke situatie: karakter, groepssituatie, schoolsituatie en thuissituatie worden allemaal meegenomen in het bekijken wat een leerling nodig heeft. Met andere woorden: de kindkenmerken worden op transactionele wijze vastgesteld en van daaruit wordt gekeken naar de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van de leerling. Om leerlingen met anders dan gemiddelde onderwijsbehoeften daadwerkelijk het onderwijs te kunnen bieden waaraan zij behoefte hebben, is het essentieel om te starten met het schetsen van een zo compleet mogelijk beeld van de leerling, kijkend vanuit verschillende invalshoeken. Handelingsgerichte diagnostiek is daarbij een instrument dat zorgt voor een transactioneel referentiekader. De sterke kanten en talenten van de leerling vormen het uitgangspunt van de toe te passen aanpak. Risicofactoren worden ook helder in beeld gebracht, zodat er in de afstemming en aanpak rekening op ingespeeld kan worden. Het voeren van een HGD-gesprek en het in kaart brengen van de hulpvragen, kind-, leerkracht-, school- en thuiskenmerken zorgen voor een gefundeerd uitgangspunt voor de begeleiding van de leerling (Doornbos, 1997; Pameijer en Van Beukering, 2009).

2.9 Herfstkinderen internationaal

Het dilemma 'versnellen of verlengen' is niet alleen in Nederland aan de orde. In feite speelt dit probleem in ieder land dat werkt met een vaste peildatum die bepalend is voor versnellen of verlengen. In Zweden bijvoorbeeld, is de peildatum ook 1 januari. Zweeds onderzoek toonde aan dat vooral kinderen uit sociaal zwakkere milieus baat hebben bij het op oudere leeftijd starten met school. Kinderen uit gemiddelde- of bovengemiddelde sociale milieus hadden daar minder baat bij.

Waarschijnlijk is dit te verklaren door het feit dat hun rijping thuis werd bevorderd door het aanbod van uitdagende activiteiten en het besteden van tijd en zorg aan het verwerven van nieuwe vaardigheden (Öckert & Fredriksson, 2005).

In België is een kind pas leerplichtig als het 6 jaar oud is. Het bezoeken van een kleuterschool alvorens te starten in het eerste leerjaar van de lagere school wordt sterk aangeraden, maar is niet – zoals in Nederland – verplicht vanaf de vijfde verjaardag van het kind. Het schoolrijp worden verloopt bij leerlingen die de kleuterschool niet bezoeken trager dan bij leerlingen die al twee jaar kleuteronderwijs gevolgd hebben voordat zij naar het eerste leerjaar gaan (De Fraine, 1997; Litiere, 2008).

De Fraine schrijft in haar artikel 'Geboortemaand en schoolloopbaan' (1997), dat leerlingen tussen 4 en 6 jaar in Engeland tegen dezelfde problemen aanlopen als leerlingen in andere landen die werken met een vast startmoment van het eerste leerjaar. Het verschil tussen Engelse scholen en scholen op het Europese continent is het feit dat scholen in Engeland geen aparte klassen opstellen voor leerlingen die later in het leerjaar instromen en door hun komst de groepsgrootte doen stijgen tot boven het aantal van 30 leerlingen. In bijna alle andere Europese landen gebeurt dit wel. Verschil is wel dat het hierdoor juist de voorjaarskinderen zijn die nadeel ondervinden van het moment waarop zij voor het eerst naar school gaan: zij moeten instappen in een grote groep, wennen aan regels en cultuur van de school terwijl er binnen enkele weken twee lange maanden van zomervakantie voor de deur staan. In Engeland kunnen nieuwe leerlingen op drie momenten instromen in de kleutergroep: in september, januari en april. Toegang tot het eerste leerjaar vindt jaarlijks plaats in september. Door de ongestructureerde start en de lange vakantie die vroeg in de gewenningsperiode komt, hebben aprilkinderen geen voordeel op de septemberkinderen bij toetsen, hoewel de aprilkinderen vaak meer dan drie maanden ouder zijn dan de septemberkinderen en meerdere maanden langer onderwijs gehad hebben (De Fraine, 1997)

In hoofdstuk 3 beschrijft de onderzoeker hoe het praktijkonderzoek uitgevoerd wordt. De bij het praktijkonderzoek gebruikte onderzoeksstrategie en instrumenten worden beschreven, evenals de doelgroep voor wie het onderzoek is opgezet. Tevens beschrijft de onderzoeker de validiteit van het praktijkonderzoek en hoe deze tot stand gekomen is.

3.1 De gekozen onderzoeksstrategie

De voor dit onderzoek gekozen onderzoeksstrategie is een programma-evaluatie. Het is geen standaard programma-evaluatie daar deze zich doorgaans afspeelt op schoolniveau. In dit onderzoek wordt schooloverstijgend onderzocht, omdat de onderzoeksgroep op schoolniveau te klein is om enigszins valide conclusies te kunnen trekken. De twee groepen die buiten het schoolniveau bij het onderzoek zijn betrokken zijn ervaringsdeskundigen en onderwijsprofessionals van buiten de eigen organisatie. Voor de onderzoeksstrategie programma-evaluatie is gekozen daar de onderzoeker de op school gebruikte criteria voor vervroegde overgang wil onderzoeken op juistheid en compleetheid. Programma-evaluatie is hiervoor een bij uitstek geschikt instrument daar het zich richt op onderzoek naar min of meer gestandaardiseerde vormen van handelen binnen een organisatie (Harinck, 2010). Het onderzoek speelt zich wisselend af op meso- en macroniveau. Er wordt zowel onderzocht op schoolniveau als op schooloverstijgend niveau. In de volgende paragraaf, het beschrijven van de doelgroepen die bij het onderzoek betrokken zijn, noteert de onderzoeker bij het benoemen van de doelgroepen of deze doelgroepen behoren tot het meso- of macroniveau. Met mesoniveau wordt schoolniveau bedoeld, met macroniveau schooloverstijgend niveau).

3.2 De doelgroepen van het onderzoek

De onderzoeker richt zich bij het onderzoek voornamelijk op ervaringsdeskundigen. Deze ervaringsdeskundigen zijn onder te verdelen in drie groepen:

- Kinderen in de basisschoolleeftijd die te maken hebben gehad met een vervroegde overgang naar groep 3 (mesoniveau)
- Ervaringsdeskundigen: volwassenen en jong volwassenen die als kind ofwel een vervroegde overgang naar groep 3 hebben gehad, ofwel een verlengde kleuterperiode hebben gehad (macroniveau)
- Professionals uit het onderwijs. Deze professionals zijn te verdelen in leerkrachten die op dit moment een kind in de klas hebben dat vervroegd naar groep 3 is gegaan (mesoniveau), collega- intern begeleiders die net als de onderzoeker een studie Master-SEN volgen bij Hogeschool Windesheim (macroniveau) en een oud-inspecteur van onderwijs (macroniveau).

In de aanvankelijke opzet van het onderzoek werd nog een vierde doelgroep genoemd: ouders van kinderen die een vervroegde overgang naar groep 3 hebben gehad. Deze doelgroep zou sowieso klein zijn, daar het aantal kinderen dat op de school van de onderzoeker een vervroegde overgang naar groep 3 heeft gehad klein is: het gaat om vijf kinderen in totaal. Omdat van de ouders van de herfstkinderen slechts één ouder bereid was mee te werken aan het onderzoek, heeft de onderzoeker er voor gekozen om deze doelgroep op dit moment buiten beschouwing te laten. Helaas, daar ouders zeer belangrijke partners zijn van de school in communicatie en afstemming over hun kind. De onderzoeker heeft de opzet van het onderzoek enigszins aangepast. In plaats van het trekken van conclusies uit een onder ouders uitgezette vragenlijst, heeft de onderzoeker gekozen voor het houden van een discussie met professionals uit het onderwijs: met medestudenten van de opleiding Master-SEN en het houden van een interview met mevrouw I. Wieling, oud-inspecteur van onderwijs. Het uitgewerkte interview is terug te lezen in de bijlagen en de door mevrouw Wieling gegeven antwoorden zijn verwerkt in het theoretisch kader.

Kinderen die vervroegd over zijn gegaan naar groep 3 op de school waar onderzoeker werkzaam is.	N = 5
(Jong)volwassenen geboren in de maanden oktober, november of december	N = 13
Leerkrachten van de school van de onderzoeker	N = 4
Collega- intern begeleiders studierend aan Hogeschool Windesheim	N = 8

Figuur 1: De bij dit onderzoek betrokken doelgroepen in aantallen (N)

3.3 Onderbouwing van de triangulatie

Om verschillende belevingen en gezichtspunten met betrekking tot het onderwerp van onderzoek aan het licht te brengen maakt de onderzoeker gebruik van triangulatie tijdens het onderzoek. Triangulatie houdt in dat gegevens voor het onderzoek gewonnen worden bij verschillende bronnen (Harinck, 2010). In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van twee soorten triangulatie:

- Het betrekken van verschillende typen informanten
- Het hanteren van verschillende informatiebronnen

Het onderzoek dat in dit verslag wordt beschreven kenmerkt zich door een mengeling van objectiviteit en subjectiviteit. De mate van objectiviteit in dit onderzoek is beperkt. Dit wordt veroorzaakt door hetgeen onderzocht wordt. In principe wordt er gekeken naar de validiteit en compleetheid van een op de school van de onderzoeker gehanteerd instrument. Dit instrument wordt echter ingezet om kinderen te beoordelen en kinderen –eigenlijk mensen in het algemeen- zijn levende wezens, onderhevig aan interne- en externe invloeden, waardoor onderzoeksgegevens per definitie subjectief zijn en een tijdelijke geldigheidsduur hebben. Bovendien is de onderzoeksgroep in dit onderzoek erg klein, hetgeen de subjectiviteit van de uitkomsten van dit onderzoek versterkt. Voor een bepaalde mate van objectiviteit in dit onderzoek zorgt de onderzoeker door te trianguleren en door het raadplegen van een verscheidenheid aan literatuur. Daarnaast zijn de toetsresultaten van leerlingen die bij dit onderzoek gebruikt zijn, gemeten op meerdere momenten, hetgeen de objectiviteit van de gegevens vergroot.

In dit praktijkonderzoek worden drie onderzoeksinstrumenten gehanteerd, te weten: literatuur- en documentenonderzoek, het interview en de vragenlijst. Deze drie onderzoeksinstrumenten zijn gekozen bij de start van het praktijkonderzoek. Door geringe respons op één van de drie instrumenten, de vragenlijst, heeft de onderzoeker in overleg met de docent gekozen voor het toevoegen van een instrument: een discussie aan de hand van stellingen. Deze discussie wordt gevoerd door professionals uit het onderwijs: medestudenten Master-SEN. Ten slotte heeft de onderzoeker een oud-inspecteur van onderwijs geïnterviewd om de triangulatie in het praktijkonderzoek te versterken door nog een type informant toe te voegen.

3.4 Het creëren van draagvlak op de werkvloer

De onderzoeker heeft haar wens om onderzoek te doen naar herfstkinderen en de overgang naar groep 3 geuit naar het team tijdens een teamvergadering. Teamleden hebben unaniem enthousiast gereageerd, daar het beleid rondom de herfstkinderen een aantal jaar terug is opgesteld door een intern begeleider die nu niet meer op school werkzaam is. Aanpassingen en borging zijn daardoor de laatste jaren niet gedaan. De directeur heeft de onderzoeker verzocht het beleidsplan herfstkinderen/verlengde kleuterperiode op basis van de onderzoeksuitslagen ter discussie te stellen en eventueel te herzien. De onderzoeker houdt de directeur maandelijks op de hoogte. Tevens mailt de onderzoeker het besprokene naar ieder teamlid. Op deze wijze blijft het team betrokken bij het onderzoek, zonder dat het extra tijd vraagt van de teamleden. Een planning voor de uit te voeren activiteiten mailt de onderzoeker ook naar het team. Hoe de kennisdeling er uit zal zien wordt beschreven in hoofdstuk 5, paragraaf 5.4.

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek beschreven. De onderzoeker beschrijft de resultaten puntsgewijs, de volgorde van de in hoofdstuk 1 beschreven onderzoeksvragen aanhoudend. De onderzoeksvraag is steeds titel van de paragraaf waarin deze beantwoord wordt. Deelvragen behorend bij de onderzoeksvraag worden cursief afgedrukt in de paragrafen.

4.1 Wat zegt de literatuur over vervroegde overgang naar groep 3?

In hoofdstuk 2, het theoretisch kader staat een uitgebreide beschrijving van de bij dit onderwerp gehanteerde terminologie. In deze paragraaf zal de onderzoeker de bij deze onderzoeksvraag behorende deelvragen een voor een beantwoorden.

4.1.1. Wat wordt er in de literatuur verstaan onder het begrip herfstkinderen?

In literatuur geschreven voor het onderwijs en de wetenschap wordt onder de term herfstkinderen verstaan: Kinderen die in oktober, november of december geboren zijn. Dit zijn leerlingen voor wie de keuze moet worden gemaakt of zij toe zijn aan een overgang naar groep 2 op vierjarige leeftijd en een overgang naar groep 3 op vijfjarige leeftijd (Dudink, 2009; Goorhuis-Brouwer & Levering, 2006; Litiere, 2008).

4.1.2. Wat wordt er in het algemeen bedoeld met 'vervroegde overgang'?

Met vervroegde overgang wordt bedoeld het overgaan van een leerling naar een volgende groep op het moment dat de leerling nog niet de kalenderleeftijd heeft bereikt die gebruikelijk is voor het overgaan naar de betreffende groep. In dit praktijkonderzoek houdt dit in: leerlingen die op vierjarige leeftijd naar groep 2 gaan en leerlingen die op vijfjarige leeftijd naar groep 3 gaan (Goorhuis-Brouwer & Levering, 2006).

4.1.3. Wat wordt in het algemeen nagestreefd met 'vervroegde overgang'?

In het algemeen wordt met het vervroegd laten overgaan van een leerling naar groep 2 of groep 3 nagestreefd dat een leerling een ononderbroken ontwikkelingsproces kan doorlopen. Dat de leerling met zijn of haar klasgenootjes mee gaat naar de volgende groep aan het eind van het schooljaar, ondanks het feit dat een leerling jonger is dan de rest van de groep. Dit betekent dat de leerling in het geval van de overgang van groep 1 naar groep 2, nog geen volledig schooljaar onderwijs heeft genoten in groep 1. Met een ononderbroken ontwikkelingsproces wordt bedoeld dat de leerling leerstof eenmaal aangeboden krijgt. Zou de leerling namelijk nog een schooljaar in groep 1 of groep 2 blijven, dan krijgt het grotendeels herhaling van leerstof die al eerder is aangeboden in het schooljaar ervoor (Dudink, 2009; Onderwijsinspectie, 2011).

4.2 Hoe ziet het huidige systeem voor vervroegde overgang er uit?

4.2.1. Op basis van welke gegevens wordt op dit moment bepaald of een leerling in aanmerking komt voor vervroegde overgang naar groep 3?

Op de Borgloschool wordt gebruikt gemaakt van een door de school zelf ontworpen beleidsplan om te beoordelen of een leerling toe is aan een vervroegde overgang naar groep 3. Dit beleidsplan bestaat uit toetsen, observatielijsten en een verslag over het algemeen functioneren van de leerling in de groep, geschreven door de leerkracht. Het volledige beleidsplan is aan dit rapport toegevoegd als bijlage 1.

De in dit beleidsplan gebruikte instrumenten om de ontwikkeling van een kind in beeld te brengen zijn:

- a. LVS-toets Cito Taal voor Kleuters
- b. LVS-toets Cito Ordenen
- c. Checklist geletterdheid groep 1/2
- d. Kleuterobservatielijst
- e. Observatielijst werk- en speelgedrag
- f. Een verslag van de groepsleraar over het algemeen functioneren van het kind in de groep

Figuur 2: instrumenten die worden gebruikt om ontwikkeling van het kind in beeld te brengen

4.2.2. Wat zegt de literatuur over criteria waaraan een beoordelingssysteem voor vervroegde overgang moet voldoen?

Er zijn in Nederland geen gestandaardiseerde toetsen ontwikkeld voor het bepalen van de schoolrijpheid van een leerling. De onderwijsinspectie stelt dat scholen moeten toezien op een ononderbroken ontwikkeling voor alle leerlingen. Strakke richtlijnen die aangeven aan welke criteria een beoordelingssysteem voor vervroegde overgang moet voldoen zijn er niet. In de literatuur wordt slechts genoemd dat er valide instrumenten moeten worden gebruikt die recht doen aan de individualiteit van leerlingen (Onderwijsinspectie, 2011; Pameijer & Van Beukering, 2009). Wel is er in de literatuur een aantal handreikingen te vinden voor passend leerkrachtgedrag. Leerkrachten moeten bij het toetsen van jonge leerlingen een goede pedagogische houding hebben waarin zij blijf geven van wijsheid en respect voor de leerling (Litiere, 2008). De vakkennis van de leerkracht, gecombineerd met een positieve en kindgerichte attitude zijn essentieel (Pameijer & Van Beukering, 2009).

4.3 Hoe gaat het met de leerlingen die in het verleden vervroegd zijn overgegaan naar groep 3?

4.3.1. Hoe zijn de cognitieve scores op toetsen van het CITO-leerlingvolgsysteem van deze leerlingen ten opzichte van de landelijk geldende gemiddelden?

In deze paragraaf wordt bekeken hoe de scores die de leerlingen die in het recente verleden op de Borgloschool vervroegd naar groep 3 zijn gegaan zich verhouden tot de landelijk geldende normen. Voor deze vergelijking gebruikt de onderzoeker de scores op CITO-toetsen gemaakt door deze leerlingen, aangezien deze toetsen eenduidig te analyseren zijn en er landelijk vastgestelde normen aan verbonden zijn. De onderzoeker analyseert in deze paragraaf het volgende: in hoeverre komt de didactische leeftijd (DL) van de leerling overeen met de didactische leeftijdsequivalent (DLE)? De DL van een leerling geeft aan hoeveel maanden onderwijs deze leerling heeft genoten op het moment van het afnemen van de toets. Een schooljaar wordt gezien als 10 maanden onderwijs. Een leerling die start in groep 4 heeft dus een DL van 10 op het moment van de eerste schooldag. De toetsscores zijn uit te drukken in DLE. Dit geeft de mate van ontwikkeling op een bepaald vakgebied aan op het moment dat de toets is afgenomen. Een DLE van 5 geeft aan: deze leerling bezit de kennis en vaardigheden van een leerling die vijf maanden onderwijs heeft genoten. Er wordt steeds gekeken naar de scores van deze leerlingen op de toetsen die in januari worden afgenomen. Scores die voldoende zijn worden groen gearceerd, onvoldoende scores worden met rood gearceerd.

Voldoende = DLE $\geq$ -2 DL. (CITO-LOVS, 2009)

NB. 1: De toetsen van Lale zijn pas geregistreerd vanaf het moment dat zij op de Borgloschool zit. Dit is vanaf begin groep 5. Er zijn geen toetsresultaten bekend van de groepen 3 en 4.

NB. 2: Bij Armando wordt volgend schooljaar onderzoek gedaan naar dyslexie in verband met de geringe vorderingen op het gebied van technisch lezen en spelling, terwijl zijn woordenschat groot te noemen is.

toets	DMT 3	DMT 4	DMT 5	DMT 6	DMT 7	RWK3	RWK4	RWK5	RWK6	RWK7
DL op toetsmoment	5	15	25	35	45	5	15	25	35	45
Fatima (3)	11					12				
Armando (4)	<5	<5				11	17			
Derya (5)	10	21	26			9	19	33		
Lale (7)	n.v.t.	n.v.t.	>51	>55	>55	n.v.t.	n.v.t.	23	35	49
Manon (7)	11	20	41	38	49	6	13	22	32	50

toets	SP3	SP4	SP 5	SP6	SP 7	WRD3	WRD4	WRD5	WRD6	WRD7
DL op toetsmoment	5	15	25	35	45	5	15	25	35	45
Fatima (3)	5					5				
Armando (4)	<5	8				19	21			
Derya (5)	<5	24	34			<5	<5	12		
Lale (7)	n.v.t.	n.v.t.	29	37	53	n.v.t.	n.v.t.	17	32	44
Manon (7)	<5	9	21	30	44	5	13	>28	35	44

toets	TBL5	TBL6	TBL7
DL op toetsmoment	25	35	45
Fatima (3)	n.v.t.		
Armando (4)	n.v.t.		
Derya (5)	26		
Lale (7)	33	45	54
Manon (7)	22	35	43

Tabel 1: toetsscores herfstkinderen; uitgedrukt in DLE (didactisch leeftijdsequivalent): de mate van ontwikkeling op een bepaald vakgebied op het moment dat de toets is afgenomen, uitgedrukt in aantal maanden onderwijs. Boven in de tabel staat per leerling de DL (didactische leeftijd): het aantal maanden dat de leerling onderwijs heeft genoten op het moment van toetsing.

Toelichting gebruikte afkortingen in tabel 1:

DMT	Drie minuten toets: technisch lezen
RWK	Rekenen/wiskunde
SP	Spelling
WRD	Woordenschat
TBL	Toets begrip lezen

Uit de tabel met toetsscores van de leerlingen valt af te lezen dat de leerlingen zich wisselend ontwikkelen. De onvoldoende scores op een aantal vakgebieden zijn bij iedere leerling door kindkenmerken te verklaren. Uit deze tabel blijkt geen uniform onvoldoende score op een bepaald vakgebied die te verklaren zou zijn door de relatief jonge leeftijd van de herfstkinderen. Ter illustratie:

voor het goed leren technisch lezen is het voorwaarde dat leerlingen zich in een bepaalde fase van de ontwikkeling bevinden (fase 13) (Vervaeke, 2010). Alle herfstkinderen scoren op de DMT-toets voor technisch lezen in groep 3 voldoende, 3 kinderen laten daar zelfs een ontwikkelingsvoorsprong zien.

4.3.2 Hoe zijn de scores van deze leerlingen op toetsen van het sociaal-emotionele leerlingvolgsysteem ZIEN?

De school hanteert het leerlingvolgsysteem ZIEN om de ontwikkeling van leerlingen op sociaal-emotioneel gebied te volgen. Leerkrachten vullen driemaal per jaar een vragenlijst over het gedrag van elke leerling in, de antwoorden van de leerkracht worden verwerkt in scores op 7 gebieden, te weten:

BT	Betrokkenheid
WB	Welbevinden
SI	Sociaal initiatief
SF	Sociale flexibiliteit
SA	Sociale autonomie
IB	Impulsbeheersing
IL	Inlevingsvermogen

ZIEN verbindt aan de scores een waardering. Deze waardering wordt aangegeven in percentages. Om waarheidsgetrouw weer te geven hoe de sociale ontwikkeling van de herfstkinderen is geweest, beschrijft zij van iedere leerling de score op de meting van januari. ZIEN wordt sinds vorig schooljaar ingezet op de Borgloschool in de groepen 4 t/m 8. Hierdoor is van Fatima één score weergegeven, van de andere leerlingen twee.

ZIEN hanteert de volgende 'beoordeling': Per gebied scoort de leerling een percentage, op basis van de antwoorden gegeven op vragen behorend bij dat gebied.

75 tot 100% van de vragen bevestigend beantwoord: **blauw (goed)**

50 tot 74% van de vragen bevestigend beantwoord: **groen (voldoende)**

25 tot 49% van de vragen bevestigend beantwoord: **geel (matig)**

0 tot 24% van de vragen bevestigend beantwoord: **rood (onvoldoende)**

Fatima:

onderdeel	BT	WB	SI	SF	SA	IB	IL
Gr. 3	7	51	53	5	49	1	5

Armando:

onderdeel	BT	WB	SI	SF	SA	IB	IL
Gr. 3	100	54	39	100	65	100	100
Gr. 4	67	59	59	100	53	67	60

Derya:

onderdeel	BT	WB	SI	SF	SA	IB	IL
Gr. 4	13	30	45	13	60	10	37
Gr. 5	49	70	49	70	64	18	23

Lale:

onderdeel	BT	WB	SI	SF	SA	IB	IL
Gr. 6	100	56	49	13	100	11	49
Gr. 7	100	100	100	60	100	67	100

Manon:

onderdeel	BT	WB	SI	SF	SA	IB	IL
Gr. 6	11	70	100	81	64	45	100
Gr. 7	19	54	39	49	45	53	76

Tabel 2: Scores herfstkinderen op ZIEN

Uit de scores op ZIEN valt af te lezen dat de herfstkinderen op de meeste gebieden voldoende tot goede scores behalen. Er zijn drie gebieden waarop de herfstkinderen in meer dan twee gevallen onvoldoende scores. Dit zijn de gebieden betrokkenheid, sociale flexibiliteit en impulsbeheersing.

4.3.3. Hoe kijken de leerlingen zelf terug op hun vervroegde overgang?

De onderzoeker is in gesprek gegaan met de vijf leerlingen die op de Borgloschool vervroegd naar groep 3 zijn gegaan. Dit gesprek heeft zij gevoerd aan de hand van een zelf ontwikkelde vragenlijst. De vragenlijst is in de bijlagen opgenomen als bijlage 3 en wordt hieronder ook afgebeeld, met per vraag de gegeven antwoorden bijgevoegd.

1. Weten jullie waarom ik graag een gesprek met jullie wil voeren?
<i>Fatima: ja, omdat ik heel slim ben.</i> <i>Derya: Volgens mij omdat wij heel jonge leerlingen zijn.</i> <i>Manon: Ja, mijn moeder heeft verteld dat dat is omdat ik al in groep 3 zat toen ik nog maar 5 was.</i> <i>Lale en Armando geven geen antwoord.</i>
2. Doordat je pas 6 jaar werd toen je al in groep 3 zit, ben je wat jonger dan je klasgenoten: wat merk je daarvan?
<i>Lale: Eigenlijk niks! Ik vind het niet belangrijk en ik ben juist langer dan veel klasgenoten, dus ze denken vaak dat ik juist ouder ben.</i> <i>Manon: Ja, eigenlijk net als Lale, ik merk het niet zo.</i> <i>Armando: Ik vind het wel cool, maakt mij niet uit hoor. (Onderzoeker: Merk je wel eens dat je jonger bent?) Armando: nee!</i> <i>Derya: Ik weet wel dat ik bijna twee jaar jonger ben dan mijn vriendin die bij mij in de klas zit, maar ik merk eigenlijk geen verschil.</i> <i>Fatima: Ik vond het lolliq dat iedereen dacht dat ik 7 werd op mijn verjaardag, maar ik werd 6.</i>
3. Wat vind je fijn aan de klas waarin je nu zit?
<i>Manon: Het is gezellig bij ons in de klas. Meester vindt dat niet altijd, want wij kletsen best veel.</i> <i>Armando: Ik vind het meestal leuk in de klas, behalve als we heel lang stil moeten werken, als meester wat uitlegt aan groep 3. Als ik dan een vraag heb moet ik wachten. Er zitten wel leuke kinderen in onze klas.</i> <i>Fatima: Ja! En ik vind alles makkelijk want ik kon al lezen in groep 2.</i> <i>Lale: Het leukst zijn handvaardigheid en de pauzes, lekker kletsen en leuke dingen doen.</i> <i>Derya: Ik vind onze klas wel gezellig, maar ook druk. Maar daar doe ik zelf ook aan mee! (lacht)</i>
4. Wat vind je minder fijn?

<i>Fatima: niks!</i> <i>Armando: Dat je soms moet wachten, maar dat kan niet anders in een combigroep.</i> <i>Derya: Schrijven, dat is saai en begrijpend lezen duurt erg lang.</i> <i>Lale: Dat meester soms echt streng is en het gedrag van een paar jongens uit de klas.</i> <i>Manon: Dat meester soms heel vaak hetzelfde zegt, dan denk ik altijd: "dat heb ik al gehoord."</i>
5. Hoe vind je de leerstof? <i>Armando: Ik vind rekenen makkelijk. Lezen vind ik moeilijk, maar dat komt omdat ik denk ik Dyslexie hoe heet dat? (Onderzoeker: dyslexie?)</i> <i>Ja, dyslexie heb.</i> <i>Fatima: Ik vind het leuk en niet moeilijk.</i> <i>Manon: Als ik mijn best doe gaat het meestal wel goed, maar rekenen en spelling vind ik moeilijk, en ook saai. Als ik de woordlijsten goed leer, kan ik spelling wel.</i> <i>Lale: Ik vind niks echt moeilijk, maar ik vind het ook niet heel leuk ofzo. Geschiedenis vind ik mooi.</i> <i>Derya: ja, begrijpend lezen is niet mijn hobby, maar ik kan het wel. Ik had op mijn rapport alles ruim voldoende, dus moeilijk is het niet.</i>
6. Vertel eens iets over hoe hard je werkt. <i>Manon: nou, dat zou wel iets harder mogen.... (lacht). Maar ik doe echt wel mijn best, vooral bij rekenen.</i> <i>Fatima: Weet ik niet, ik ben meestal snel klaar.</i> <i>Armando: Ik doe wel mijn best, maar met rekenen ben ik zo klaar. Dan mag ik soms iemand anders helpen. Lezen duurt lang en dan doe ik wel mijn best. Ik lees vaak met meester.</i> <i>Derya: Ik denk dat ik nog wel harder kan werken, ik zit ook wel vaak te kletsen of ik laat me afleiden door iemand achter mij.</i> <i>Lale: Ik vind het belangrijk om hoge resultaten te halen. Ik werk wel hard, maar niet heel erg hard ofzo.</i>
7. Hoe gaat het sociaal gezien in de klas? <i>Lale: goed. Ik vind het gezellig en ik kan me goed redden. Word nooit gepest ofzo. Wel vind ik de jongens soms heel irritant als ze weer eens commentaar hebben.</i> <i>Manon: Ja! Altijd gepraat over voetbal. Ik vind het gezellig in de klas, ik heb veel vriendinnen.</i> <i>Derya: Ik kan met de meeste kinderen goed opschieten in mijn klas.</i> <i>Fatima: Gaat dit over vrienden? Ik heb twee vriendinnen in mijn klas.</i> <i>Armando: Ik ben soms verlegen, maar dat merkt niemand, want ik zeg wel gewoon wat ik denk. Ik heb veel vrienden in groep 4.</i>
8. Met wie speel je graag op school? <i>Armando: T en E, die zitten bij mij in de klas. En S is ook wel leuk, maar daar speel ik niet zo vaak mee, die zit op de BSO.</i> <i>Fatima: Ik heb twee vriendinnen, E en N. Die zitten al in groep 4.</i> <i>Derya: Met R en S. R zit bij mij maar hoort eigenlijk in groep 6 en S zit ook in groep 6.</i> <i>Lale: Met veel meiden uit de klas, we zijn vaak met een groepje van ongeveer 5 meiden.</i> <i>Manon: Ik ben daar ook veel bij en ik spreek thuis vaak af met nog een meisje uit de klas.</i>
9. Toen je naar groep 3 ging, mocht je toen meebeslissen over de overgang? <i>Allen: Dat weet ik niet.</i> <i>Manon: Ik weet nog wel dat mijn moeder vroeg of ik het leuk zou vinden om samen met mijn vriendin naar groep 3 te gaan. Dat vond ik wel.</i>
10. Weet je nog hoe je het de eerste tijd vond in groep 3? <i>Fatima: Jawel! Ik wou eerst niet naar binnen! Ik ging huilen en aan mijn moeder vasthouden. Na een week ging het over. Ik vond het lezen makkelijk.</i> <i>Armando: Ik weet het ook nog wel. Ik vond het niet eng hoor.</i> <i>Lale: Weet ik eigenlijk niet zo echt meer...</i> <i>Manon: We hadden juf Ingrid, die kende ik al. Verder weet ik het niet meer</i> <i>Derya: Geen idee, ja, het lezen, dat was leuk.</i>

Figuur 3: vragenlijst herfstkinderen Borgloschool.

Uit de antwoorden op de vragen die aan de herfstkinderen zijn gesteld is te lezen dat de leerlingen zich, in de groep waarvan zij deel uit maken, thuis voelen. De leerlingen lijken niet bezig te zijn met het feit dat zij jonger zijn dan hun groepsleden. De leerlingen kunnen zich naar eigen zeggen in sociaal opzicht goed redden in de groep en spelen voornamelijk met kinderen uit hun eigen groep.

4.3.4. Hoe denken de huidige leerkrachten van deze leerlingen over het algemeen functioneren van deze leerlingen in hun groep?

De onderzoeker heeft een vragenlijst uitgezet onder de leerkrachten van de herfstkinderen op de Borgloschool. Het gaat hier om drie leerkrachten. De vragenlijst, met daarin de gegeven antwoorden verwerkt, wordt hieronder weergegeven.

Nota bene: Onderzoeker heeft de antwoorden van de leerkrachten verwerkt in het frame van de vragenlijst. De antwoorden worden per leerling genoteerd door de voorletter van de leerling te noemen voor het antwoord. Er wordt gewerkt in de volgorde: Fatima, Armando, Derya, Lale, Manon.

1. Hoe gaat het met de leerling in cognitief opzicht? D.w.z.: hoe scoort deze leerling op methodetoetsen en CITO-toetsen en ben je tevreden over deze scores? F: sterke leerling, is erg intelligent. Behaalt goede scores zonder er veel voor te hoeven doen. A: Goede werkhouding, is vrij traag in verwerking. Waarschijnlijk dyslectisch. Heel grote woordenschat. D: Slimme meid. Scoort voldoende, maar kan meer dan ze vaak laat zien. Is snel tevreden. Bij toetsen werkt ze harder dan bij gewoon werk. Dan zie je een andere Derya. L: Moet wel haar best doen. Doet dit meestal ook. Scoort op methodetoetsen goed, CITO voldoende. Leest heel goed. M: Ontwikkelt zich naar verwachting, scoort ruim voldoende op methodetoetsen. Heeft moeite met rekenen en spelling is ook niet sterk. Zij kan hard werken, maar is gemakkelijk af te leiden.
2. Hoe gaat het met de leerling in sociaal opzicht? (contact in groep, contact met lkr., vriendjes, samenwerken) F: een meisje met een sterk karakter. Maakt het zichzelf vaak moeilijk. Sterke wil, legt graag wil op aan anderen. Als andere kinderen niet reageren zoals Fatima wil, kan ze erg boos worden. Gaat dan huilen en schreeuwen. Dit speelde vooral in de eerste helft van het jaar, ze is nu veel rustiger. Fatima heeft meerdere vriendinnen in de klas. Samenwerken vindt ze niet leuk, ze wil dingen op haar manier doen. A: heel sociale jongen. Helpt graag de leerkracht en is altijd vriendelijk. Is wel wat teruggetrokken als het druk wordt in de klas. Kan eigenlijk met iedereen goed opschieten. D: een pittige tante! Laat regelmatig brutaal gedrag zien. Is goed te corrigeren. Toch is ze eigenlijk heel sociaal. Helpt andere kinderen graag. Samenwerken gaat wisselend. Dit ontardt toch snel in kletsen. Derya heeft er wel oog voor als een ander het moeilijk heeft. L: Serieuze leerlinge. Samenwerken doet ze goed, hoewel ze graag alleen werkt. Lale kan al pubergedrag laten zien, dan zie je een nonchalante, wat brutale leerlinge. Is in direct contact altijd beleefd. Lale is liever lui dan moe, dus heel behulpzaam is ze niet. Wel door anderen met hun werk te helpen, maar opruimen laat ze graag aan een ander over. Lale is in principe voor iedereen vriendelijk. M: Giecheltante! Altijd bezig met 'de meiden'. Heel behulpzaam. Samenwerken gaat matig, dit wordt vaak geklets. Contact met leerkracht is goed, Manon komt vaak even praten.
3. Zijn er opvallende zaken in het contact tussen de leerkracht en de ouders van deze leerling? (bv. Vaker gesprekken, bezorgde ouders ed.) F: nee A: extra gesprekken ivm extra leesbegeleiding D: heel weinig oudercontact. Alleen op rapportgesprekken L: Alleen op afgesproken momenten M: Alleen op afgesproken momenten
4. Zijn er momenten waarop je merkt dat de leerling jonger is dan zijn/haar klasgenoten? Zo ja, kun je voorbeelden noemen? F: Als Fatima erg boos wordt, kun je merken dat ze erg egocentrisch denkt. Is dat omdat ze jonger is, of is het een karaktertrek? A: Is wat klein en fijgebouwd, maar dat zijn ouders ook. In gedrag niks te merken. D: Als ik niet wist dat ze jonger was, had ik er nooit bij stilgestaan! L: Nee, aan niks is te merken dat zij jonger is dan de rest. M: Is erg lacherig en kletserig. Ik denk niet dat dat komt omdat ze jonger is.
5. Krijgt deze leerling op enige wijze extra aandacht of begeleiding van de leerkracht? Zo ja, kun je voorbeelden noemen? F: nee. A: Krijgt extra leesbegeleiding: Ralfi-lezen met leerkracht. Krijgt verlengde instructie voor spelling. D: In het begin van het jaar was extra aandacht nodig ivm gedrag. Nu niet meer. L: krijgt geen extra aandacht M: Krijgt verlengde instructie bij rekenen en spelling.
6. Hoe weerbaar is deze leerling? F: soms wat over-assertief. A: Komt goed voor zichzelf op als dat nodig is en kan vervelende dingen ook echt negeren als hij geen zin heeft in de confrontatie. Andere kinderen reageren goed op hem. Hij wordt geaccepteerd zoals hij is. D: Kan heel verkeerd uit de hoek komen! Dan slaat ze de plank echt mis sociaal gezien. Is zeker weerbaar, moet leren nog wat rustiger te reageren als ze iets niet leuk vindt. L: is goed weerbaar. Kan zich wel eens zorgen maken als het groepje waar zij deel van uitmaakt wat ruzie heeft. Dit zijn korte momenten. Lale speelt geen voortrekkersrol in de groep. Ze zegt het wel duidelijk als iemand over haar grenzen gaat. M: Kan wat onzeker zijn als ze moet zeggen dat ze iets niet leuk vindt. Doet het wel, maar zit eerst een poos te draaien. Op opmerkingen van anderen kan Manon fel reageren. Geeft duidelijk haar grenzen aan.
7. Als er verdere bijzonderheden zijn die je wilt aangeven over deze leerling, kun je dat hieronder doen. F: wordt tweetalig opgevoed. Dit is nauwelijks te merken. Fatima was als kleuter gedragsmatig heel moeilijk. Enorme driftbuien, alles moest gaan zoals zij het wilde. Moeder heeft toen ook toegegeven dat zij Fatima thuis vaak haar zin gaf om van het geschreeuw af te zijn. Ondanks haar matige score op ZIEN gaat het op dit moment heel goed met haar. Bij D en L wordt thuis Turks gesproken. Deze kinderen hebben soms moeite met het formuleren van correcte zinnen in het Nederlands en hebben een beperkte woordenschat.

Figuur 4: Vragenlijst leerkrachten herfstkinderen.

Aan de door de leerkrachten gegeven antwoorden is af te lezen dat de herfstkinderen zich naar verwachting ontwikkelen. De leerkrachten hebben met de ouders van de herfstkinderen geen extra contact, veroorzaakt door het jonger zijn van de herfstkinderen. De herfstkinderen die extra begeleid worden door de leerkracht, krijgen deze extra begeleiding omdat dat in cognitief opzicht nodig is, de leerkrachten geven aan dat zij verwachten dat deze extra begeleiding los staat van het jonger zijn van de herfstkinderen.

4.4 Hoe kijken herfstkinderen van 'vroeger': huidige medestudenten Master-SEN en collega's

terug op hun schooltijd met betrekking tot het punt versnelde overgang naar groep 3 of het verlengen van de kleuterperiode?

In deze paragraaf geeft de onderzoeker de resultaten weer van de door haar uitgezette vragenlijst onder collega's en medestudenten. Op de vragenlijst is slechts beperkt respons gekomen, de lijst is door 13 mensen ingevuld. Om die reden heeft de onderzoeker gekozen voor het weergeven van de antwoorden op de vragenlijst in absolute aantallen in plaats van in percentages. De vragenlijst is aan dit onderzoeksverslag toegevoegd als bijlage 2. Aan deze onderzoeksvraag zijn twee extra onderdelen toegevoegd. In overleg met de docent heeft de onderzoeker besloten een discussie aan de hand van stellingen te houden met professionals: medestudenten Master-SEN. De resultaten van deze discussie worden als sub paragraaf toegevoegd aan deze paragraaf. Voorts heeft de student besloten een interview af te nemen bij een oud-inspecteur van onderwijs. Het uitgewerkte interview is als sub paragraaf toegevoegd aan deze paragraaf en de resultaten van het interview zijn verwerkt in het theoretisch kader (hoofdstuk 2, met name paragraaf 2.3 en 2.4).

4.4.1. Hoe denken volwassenen die vroeger als herfstkind versneld zijn overgegaan naar groep 3, óf juist een verlengde kleuterperiode hebben gehad terug aan hun schooltijd?

De vragenlijst is beantwoord door 13 mensen die vroeger zelf geboren zijn in de maanden oktober, november of december óf kinderen hebben die in deze maanden geboren zijn en die nu allen ouder zijn dan 11 jaar.

De onderzoeker bespreekt de gegeven antwoorden per vraag met de absolute aantallen die dit antwoord gegeven hebben toegevoegd. Hiervoor heeft de onderzoeker de format van de vragenlijst hieronder ingevoegd.

Vragenlijst inmiddels volwassen 'Herfstkinderen'.

1. Wat is uw geboortedatum?
<i>De geboortedata van de personen die de lijst hebben ingevuld voegt de onderzoeker niet toe, om volledige anonimiteit te waarborgen.</i>
2. Bent u versneld overgegaan naar groep 3 of heeft u een verlengde kleuterperiode gehad?
<i>Versneld naar groep 3: 3 Verlengde kleuterperiode: 9 Verlengde kleuterperiode en later in de basisschool een versnelling: 1</i>
3. Welke criteria hebben een rol gespeeld bij deze beslissing?
<i>Verlengde kleuterperiode (sommige mensen hebben meerdere antwoorden gegeven) Alle herfstleerlingen kregen een verlengde kleuterperiode: 6 Rijping en ontwikkeling cognitief: 2 Weet niet: 3 Rijping en ontwikkeling sociaal-emotioneel: 2 Versneld naar groep 3: Rijping en ontwikkeling cognitief: 2 Toch doorgaan ondanks 'jong' zijn: 1</i>
4. Bent u betrokken bij de beslissing? Zo ja, wat is er gedaan met uw mening?
<i>Niet betrokken bij beslissing, maar ouders wel: 2 (ouders hebben extra oudergesprek gehad en zijn akkoord gegaan met het besluit) Zelf betrokken bij beslissing: 1 (mijn ouders vroegen of ik het fijn vond nog een jaartje bij juf ... te blijven en dat wilde ik wel)</i>

Ouders en kind niet betrokken bij beslissing (het ging gewoon zo, er werd niet over gepraat in die tijd): 10	
5.	Hoe bent u voorbereid op het besluit dat in uw situatie genomen is?
Niet voorbereid: 11 Gesprekje met ouders: 2	
6.	Hoe waardeert u de beslissing die in uw geval genomen is achteraf in zijn totaliteit? (cijfer)
1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10 2: 1 4: 1 8: 5 9: 3 10: 2 Toelichting: 2: - De verlenging was niet nodig geweest. Ik heb me erg verveeld dat jaar. Later kreeg ik een versnelling, van groep 3 naar 5 en ik heb dus twee keer moeten wennen aan een nieuwe groep. 4: - Faalangstig. Voelde zich overal de jongste en kleinste. 8: - Het was toen een goede beslissing - Ik ben een sterke, stabiele leerling en zit nu in HAVO 4 - Ik heb een ontspannen basisschoolperiode gehad en hoefde nooit hard te werken voor goede resultaten - Ik was soms wel duidelijk de kleinste, maar ik heb het altijd leuk gevonden in mijn klas. 9: - Ik heb in deze klas veel meer vriendinnen gekregen, ik voelde mij goed. - Zijn motoriek is in dat jaar sterk verbeterd en hij kwam ontspannen thuis uit school. 10: - Ik was erg onzeker en mijn ouders hebben mij een jaar extra gegeven om te groeien. Dat was fijn. Ik ben introvert van mezelf en heb geleerd beter voor mezelf op te komen. - Het is gewoon zo gebeurd, ik heb er nooit last van gehad.	
7.	Wilt u de vraag die het best past bij uw situatie kiezen? (NB. Deze vraag is door veel mensen niet beantwoord)
-Hoe heeft u het overstappen naar een hogere groep (met oudere kinderen) en het vinden van een 'plek' in die groep ervaren? - Ik vond het spannend, maar ik had twee vriendjes in die groep en daar mocht ik naast zitten. - Ik vond het moeilijk, eerst moest ik achterblijven in groep 2, daar was ik de oudste. Ik heb me erg verveeld dat jaar. Later ging ik ineens naar groep 5 en was ik de jongste. De anderen vonden mij 'de slimme'. Ik zei niet veel uit angst dat ik te slim gevonden werd. Later op het VO heb ik in de tweede klas gedoubleerd, omdat ik nog lang niet toe was aan het VO. -Hoe heeft u het 'achterblijven' in de kleutergroep terwijl uw klasgenoten naar groep 3 gingen ervaren? - Het was wel even moeilijk om te zien dat mijn vriendjes naar groep 3 gingen. Na een paar weken was ik er aan gewend. - Geen probleem, hij had toch al jongere vriendjes, de ouderen waren hem te druk en konden al te veel. - Ik heb er eigenlijk nooit over nagedacht.	
8.	Hoe is uw cognitieve ontwikkeling verlopen vanaf groep 3? (Denk ook aan: prestaties, eventuele aanpassingen op onderwijskundig gebied, extra begeleiding binnen of buiten school etc.)
Goed, ik ben zonder problemen de basisschool doorgekomen en heb een opleiding passend bij mijn niveau gedaan: 8 Heel goed, ik kreeg extra uitdaging aangeboden: 4 Ik heb later gedoubleerd: 1	
9.	Hoe is uw sociaal-emotionele ontwikkeling vanaf groep 3 verlopen? (Denk ook aan: Wat was uw rol in de groep, hoe voelde u zich in de groep)
Deze vraag is door veel mensen maar kort, en door 2 mensen niet beantwoord. Goed: 7 Voldoende: 3 Matig: 1 Toelichtingen waren: - Ik voel mij wel vaak ouder dan de groep, veel klasgenoten zijn nog erg kinderachtig: 3 - Er waren geen bijzonderheden: 2 - Ik voel mij ook nu nog regelmatig onzeker en wil het altijd andere mensen naar de zin maken. Ik weet natuurlijk niet hoe dat geweest zou zijn als er toen andere beslissingen waren genomen: 1	

9.	Welke specifieke problemen bent u tegengekomen door de verlengde kleuterperiode/versnelde overgang?
<i>Geen: 8</i> <i>Het probleem was dat ik me in het derde kleuterjaar verveelde: 2</i> <i>Ook nu nog onzeker: 1</i> <i>Geen antwoord: 2</i>	
10.	Naar welke vorm van voortgezet onderwijs bent u vanuit de basisschool gegaan?
<i>VMBO/MAVO: 2</i> <i>HAVO: 7</i> <i>VWO: 3</i> <i>Nog niet op het VO: 1</i>	
11.	Hoe hebt u de overgang naar het voortgezet onderwijs en het brugklasjaar ervaren? (Het antwoord op deze vraag graag toespitsen op het jonger/ouder zijn dan de rest van de klas en herinneringen/problemen die hiermee te maken hebben)
<i>Positief: 8</i> - <i>Ik was een jaar ouder dan de rest, maar vrij laat met puberen, dus ik viel niet uit de toon.</i> - <i>Het iets ouder zijn dan de rest gaf mij een zelfverzekerd gevoel.</i> - <i>Geen problemen (4)</i> <i>Negatief: 4</i> - <i>Was nog niet toe aan huiswerk maken en dagelijks ver naar school fietsen.</i> - <i>Ik voelde mij veel ouder dan de rest.</i> - <i>Ik vind veel kinderen in mijn klas kinderachtig en ik trek liever op met kinderen uit hogere klassen.</i> - <i>Door het jonger zijn was ik met heel andere dingen bezig dan de rest.</i>	
12.	Welke zaken zouden een grote rol spelen in uw afwegingen als u zelf een kind zou hebben en voor hetzelfde dilemma zou komen te staan?
<i>Niet iedereen heeft op deze vraag een antwoord gegeven. De antwoorden van de mensen die wel geantwoord hebben, zijn hieronder kort weergegeven.</i> - <i>Kijk naar het kind. Kan het echt mee naar groep 3, doe dat dan. Twijfel je, dan een extra kleuterjaar. In dat jaar moet het kind voldoende uitdaging krijgen.</i> - <i>Sociaal-emotionele ontwikkeling speelt belangrijke rol.</i> - <i>Kijk naar het kind</i> - <i>Ik zou als ouder kiezen voor verlengde kleuterperiode. Ik heb zelf nooit op mijn tenen hoeven lopen en dat was heel fijn.</i> - <i>Het welbevinden van het kind staat voorop. Een extra kleuterjaar geeft het kind meer 'body'.</i> - <i>Sociaal-emotionele ontwikkeling en rijping van de hersenen.</i> - <i>Het gaat gewoon zoals het gaat.</i> - <i>Veel vroege leerlingen doubleren elders in hun schoolloopbaan nog een keer. Waarom hen dan niet een stevige basis geven van drie jaar kleuteren?</i>	
13.	Mocht u nog informatie willen toevoegen die in uw ogen van belang kan zijn voor mijn onderzoek dan zou ik dat zeer op prijs stellen! Deze informatie kunt u in het tekstvak hieronder noteren.
<i>De extra informatie is verwerkt in de antwoorden op vraag 12.</i>	

Figuur 5: Vragenlijst inmiddels volwassen herfstkinderen.

De inmiddels volwassen herfstkinderen die deze vragenlijst hebben ingevuld hebben bijna allen een verlengde kleuterperiode gehad. Uit hun antwoorden valt af te lezen dat zij dat geen van allen langdurig als negatief hebben ervaren. De verlengde kleuterperiode lijkt hen in cognitief en sociaal opzicht sterker te hebben gemaakt. Ook komt uit de antwoorden sterk naar voren dat een verlengde kleuterperiode nauwelijks onderwerp van gesprek was, de kleuterverlenging werd door de meeste ouders niet of zeer beperkt besproken met hun kind. De herfstkinderen die versneld naar groep 3 zijn gegaan geven aan later in hun schoolloopbaan geconfronteerd te zijn met problemen als onzekerheid en/of alsnog doubleren.

4.4.2. Welke criteria zijn er destijds gehanteerd om tot deze beslissing te komen?

De antwoorden op deze vraag zijn te vinden in de 'vragenlijst vroegere herfstkinderen', vraag 3.

4.4.3. Welke gegevens uit hun verhaal zijn belangrijk om mee te nemen in de conclusies van dit onderzoek?

Uit de antwoorden op de vragenlijst zijn enkele kernpunten te halen. De onderzoeker bedoelt hier punten mee die in de antwoorden vaak naar voren kwamen. Deze kernpunten zijn:

- Kleuterverlenging heeft bij slechts één van de respondenten een negatieve invloed op de schoolloopbaan gehad.
- De 1-oktobergrens is bij de meeste mensen gehanteerd zonder verder naar te kijken naar de ontwikkeling van de leerling.
- Het is bij het beoordelen of een leerling toe is aan vervroegde overgang belangrijk om naar de ontwikkeling in zijn geheel te kijken. Welbevinden, sociaal-emotionele ontwikkeling en rijping zijn daarbij veel genoemde punten.
- Op de basisschool speelt het jonger of ouder zijn dan klasgenoten niet zo'n grote rol, na de overgang naar het voortgezet onderwijs vallen deze verschillen meer op.
- Ouders werden zeer beperkt betrokken bij de beslissing tot vervroegd overgaan of kleuterverlenging, de leerling helemaal niet.

4.4.4. Hoe denken collega-professionals, intern begeleiders die ook de Master-SEN volgen aan hogeschool Windesheim, over dit onderwerp?

De onderzoeker heeft haar medestudenten gevraagd deel te nemen aan een groepsdiscussie aan de hand van stellingen over het onderwerp 'Herfstkinderen en de overgang naar groep 3'. Aan deze discussie is door 8 mensen meegedaan. De gegeven antwoorden worden in deze paragraaf per stelling weergegeven. Op veel stellingen worden meer dan acht antwoorden gegeven. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat mensen in de discussie zowel zelf antwoorden geven als aangeven het eens te zijn met antwoorden van anderen. Per vraag is het aantal gegeven antwoorden dus groter dan het aantal aanwezige mensen. De lijst met stellingen is aan dit rapport toegevoegd als bijlage 4.

Stellingen voor discussie met IB'ers

1. Kinderen kunnen pas naar groep 3 als ze zes jaar of ouder zijn. <i>Unaniem: oneens.</i> - Dit moet per kind bekeken worden (8) - Er zijn zo veel verschillen in ontwikkeling tussen kinderen, daar is niet vast een uitspraak over te doen (4) - Het is eigenlijk het verschuiven van een lijn, eerst was dat de 1-oktobegrens, nu is dat per 1 januari. Voor de inspectie tenminste. (2) - De periode van groep 1,2 en 3 is een essentiële periode om te bekijken of een kind zich voorspoedig ontwikkelt of extra tijd nodig heeft. Sta je daar te weinig bij stil, dan komen er later in de schoolperiode problemen. (3) - Je ziet niet alles van een kind op school. Contact met de ouders is essentieel. (6) -
2. Herfstkinderen die versneld doorgaan naar groep 3 moeten op alle kleutertoetsen hoge A-scores hebben gehaald. <i>Unaniem: nee.</i> - Toets is een momentopname. (5) - Niet alle kleuters die qua ontwikkeling toe zijn aan groep 3 laten dat zien in een toetsituatie. Dit heeft meer te maken met de gewenning aan werken op papier dan met de ontwikkeling van het kind (3) - Het is wel belangrijk om goed in beeld te hebben waar het kind zit in ontwikkeling. Dit is alleen veel beter te zien door observaties. (4) - Observaties moeten nauwkeurig worden gedaan met behulp van een goed instrument. We moeten waken voor interpretaties en subjectieve waarneming. (5) - Toets is ook niet onbelangrijk. Als een kind een matige ontwikkeling laat zien en het scoort op de kleutertoetsen ook C-tjes, dan zou een jaar extra rijpen verstandig zijn. (4) - Betrek de ouders bij de beslissing. Zij kennen hun kind het best en maken het kind de hele dag mee (6)
3. Een sociaal-emotioneel 'jong' kind is ongelukkig in een klas met kinderen die ouder zijn dan hij/zij. <i>Dat hoeft niet, veel begaafde kinderen zijn sociaal-emotioneel niet zo sterk, maar wel gelukkig in een klas waar ze uitgedaagd worden. (3)</i> <i>Dat hangt van de sfeer in de groep af. (5)</i> <i>Sociale vaardigheden kunnen ook cognitief benaderd worden, zo leren veel begaafde kinderen veel van lessen in sociale vaardigheden. (2)</i> <i>Het kan natuurlijk wel. Dit is iets dat door leerkracht en ouders nauwlettend in de gaten moet worden gehouden. (4)</i>
4. Een herfstkind moet zeker versneld door naar groep 3, als..... <i>Het kind volledige aansluiting heeft bij groepsgenoten die ook naar groep 3 gaan. (2)</i>

<i>Als het kind voldoende taalvaardig is, kijk naar resultaten op fonemisch bewustzijn en checklist beginnende geletterdheid (4)</i> <i>Als het kind aangeeft nieuwsgierig te zijn naar het aanleren van cursorische vaardigheden (5)</i> <i>Als het kind aangeeft een goed redeneervermogen te hebben. Je merkt als leerkracht in gesprekken dat het magische denken verdwijnt en dat een kind geïnteresseerd raakt in het vinden van praktische oplossingen voor problemen.(3)</i> <i>Als school en ouders achter de keuze staan. Er moet op veel scholen meer worden gecommuniceerd met ouders, nog veel meer handelingsgericht gedacht worden met ouders als partner (6).</i> <i>Eigenlijk is het toch weer het totaalplaatje: cognitief bovengemiddeld, sociaal-emotioneel rijp, goed beeld van thuissituatie (8)</i>
5. Een kind met een verlengde kleuterperiode zou met groep 3 moeten kunnen meelezen als het kind al aan lezen toe is. <i>Ja, er moet tegemoet gekomen worden aan de onderwijsbehoeften van het kind, maar dat moet zo veel mogelijk gebeuren in de eigen groep. Meedoen in groep 3 is zeker niet de eerste oplossing. Kind moet in de eigen groep op niveau begeleid worden. (8)</i> <i>Materiaal uit groep 3 gebruiken is wel verstandig, zo kan het kind in groep 3 mogelijk hoger instappen bij Veilig Leren Lezen. (5)</i> <i>Overleg met leerkracht groep 3 over het aanbod, zodat het goed aansluit bij de werkwijze in groep 3. (5)</i>

Figuur 6: Stellingen voor discussie met IB'ers

De IB'ers die deze discussie gevoerd hebben zijn het over een aantal zaken met elkaar eens. Unaniem wordt gezegd dat het beoordelen of een herfstkind toe is aan de overgang naar groep 3 individueel bekeken moet worden. Het tegemoetkomen aan de onderwijsbehoeften van de herfstkinderen moet uitgangspunt zijn van het geboden onderwijs. Daarnaast vinden de IB'ers unaniem dat herfstkinderen met een ontwikkelingsvoorsprong op cognitief gebied binnen de eigen klas onderwijs op maat geboden moeten krijgen. Bij het beoordelen of een herfstkind toe is aan de overgang naar groep 3 moet worden gekeken naar zowel cognitieve- als sociaal-emotionele ontwikkeling. Ouders moeten bij deze beoordeling worden betrokken als partner van de leerkracht.

4.4.5. Hoe denkt een oud-inspecteur van onderwijs over het onderwerp 'herfstkinderen'?

De onderzoeker heeft contact gezocht met een oud-inspecteur van onderwijs, mevrouw I. Wieling teneinde meer informatie te verkrijgen over de bedoeling die de onderwijsinspectie heeft met het invoeren van de wet dat scholen leerlingen een ononderbroken ontwikkelingslijn moeten bieden. Voorts is de onderzoeker benieuwd naar de praktijkervaringen van mevrouw Wieling met betrekking tot het onderwerp herfstkinderen. Mevrouw Wieling is voor de onderzoeker geen onbekende. Zij begeleidde de school waar de onderzoeker tot 1 januari 2012 werkzaam was in het traject naar een basisarrangement bij inspectie, daar deze school is aangemerkt als zwakke school. Mevrouw Wieling is nog bijna volledig op de hoogte van de actualiteit binnen het onderwijs, daar zij pas op 1 april jongstleden met pensioen is gegaan. De onderzoeker heeft in verband met tijdgebrek telefonisch contact gehad met mevrouw Wieling. Het interview is hieronder uitgewerkt te lezen.

1. Wat is uw mening over de wetswijziging die de 1-oktobergrens liet vervallen? <i>Onderwijskundig gezien is het hanteren van een strakke grens die bepaalt of een leerling al dan niet toe is aan de overgang naar groep 3 in tegenspraak met de ontwikkelingen naar passend onderwijs. Er moet meer worden gekeken naar het ontwikkelingsniveau van een leerling dan naar de leeftijd. In die zin is het verdwijnen van de 1-oktobergrens goed geweest. In de praktijk echter blijkt dat er een spanningsveld ontstaat tussen de deskundigheid van de onderbouwleerkrachten enerzijds en de verplichting tot opbrengstgericht werken van de directies anderzijds. Veel onderbouwleerkrachten zijn van oudsher geneigd zeer voorzichtig om te springen met jonge kinderen. Lees- en rekenactiviteiten zoals worden gedaan in groep 3 worden buiten de kleuterklassen gehouden, terwijl tweedimensionaal werken op zijn tijd ook voor oudste kleuters zinvol is en de leerkracht inzicht verschaft in de ontwikkeling van deze leerlingen. Ik vind het spijtig dat dit spanningsveld optreedt.</i>
2. Wat kunnen scholen doen om dit spanningsveld te laten verdwijnen? <i>Naar mijn mening moeten leerkrachten meer durven experimenteren met het aanbieden van activiteiten. Dan zal blijken dat afwisseling tussen cursorisch werk en realistisch onderwijs zal leiden tot inzicht. Dit inzicht zal leiden tot het kunnen nemen van weloverwogen beslissingen voor iedere leerling, of het nu gaat om een heel vroege leerling of een late leerling.</i>
3. Met welke reden heeft de onderwijsinspectie gekozen voor het verplicht stellen van het werken met handelingsplannen bij leerlingen die een jaar kleuterverlenging krijgen? <i>De onderwijsinspectie heeft in indicator 1.3 vastgesteld dat het zeer wenselijk is dat op basisscholen minder dan 3% van de leerlingen doubleert in de groepen 3 tot en met 8. De kleutergroepen zijn hier niet bij betrokken. Om echter een goed beeld te krijgen van de ontwikkeling van een jonge leerling, om zo in te kunnen schatten aan welk onderwijsaanbod de leerling behoefte heeft, is het nodig om deze leerling gedurende een extra kleuterjaar nauwgezet te volgen. Dit verschaft de school belangrijke informatie over de waarschijnlijke mogelijkheden van een leerling om de rest van de schoolloopbaan in 6 jaar te vervolgen. De school kan tijdig inspelen op behoeften van de</i>

<i>leerling als er al voor de overgang naar groep 3 bekend is welke onderwijsbehoeften de leerling heeft.</i>
4. Wat zijn uw ervaringen in de praktijk ten aanzien van herfstkinderen? <i>Ik heb vooral de laatste vijf jaar op veel scholen gezien dat de groep herfstkinderen binnen de school een groep is waarop extra wordt toegezien en op wie beleid geschreven wordt. Dat is in mijn ogen een positief effect van het verdwijnen van de 1-oktobergrens. Mijn ervaring is dat scholen veelal erg behoudend optreden bij de groep herfstkinderen. Slechts de zeer hoog scorende leerlingen die sociaal gezien stevig in hun schoenen staan gaan versneld over naar groep 3. Dat is niet altijd eerlijk tegenover de leerlingen die minder uitgesproken scores behalen. Het gebeurt vaak dat juist de wat minder prominent aanwezige leerlingen toe zijn aan een meer cursorische wijze van leren. Dit zijn die leerlingen die in stilte alle informatie absorberen en verwerken. Ik heb onderbouwleerkrachten vaak geadviseerd ruim de tijd te nemen voor één op één-contact met zulke leerlingen, omdat zij op dit soort momenten waardevolle informatie kunnen krijgen over het werkelijke ontwikkelingsniveau van de leerlingen.</i>
5. Is er nog iets dat u mij wilt meegeven voor de rest van mijn onderzoek? <i>Ik wil je graag twee dingen meegeven:</i> - <i>Zorg bij twijfel over het niveau van een leerling voor intensivering van het contact met die leerling. Dit contact leert de leerkracht meer over de leerling dan een observatie en zal de leerling sterken, zodat eventuele toetsen door de leerling veelal beter worden gemaakt.</i> - <i>Zie de onderwijsinspectie als partner in je onderwijs. De onderwijsinspectie is een orgaan dat scholen beoordeelt, maar meer nog een orgaan dat scholen wil begeleiden op de weg naar optimalisering van het onderwijs. Schroom niet om vragen voor te leggen aan de inspecteur. Ik ben altijd graag bereid geweest mee te kijken en te denken over onderwijskundige ontwikkelingen op de aan mij toevertrouwde scholen.</i>

Figuur 7: Interview met mevrouw Wieling, oud-inspecteur van de onderwijsinspectie

In het interview met mevrouw Wieling komt sterk naar voren dat de onderwijsinspectie de maatregelen die de 1-oktobergrens vervangen niet oplegt om scholen te controleren. De maatregelen moeten zorgen voor het goed in beeld brengen van een leerling en het geven van passend onderwijs. Mevrouw Wieling onderstreept het belang van het hebben van intensief contact met de leerlingen omdat door dit contact de competenties van de leerlingen beter in beeld komen. Zij benadrukt voorts de begeleidende rol die de Onderwijsinspectie kan spelen op scholen om de onderwijskundige ontwikkelingen te ondersteunen.

In dit hoofdstuk verbindt de onderzoeker conclusies aan de resultaten van het onderzoek. Er wordt antwoord gegeven op onderzoeksvraag 5: Welke conclusies zijn te trekken op basis van de verzamelde gegevens bij onderzoeksvraag 2, 3 en 4? Voorafgaand aan de conclusies schrijft de onderzoeker een kritische terugblik op de aanpak van het onderzoek, de discussie. De onderzoeker sluit het onderzoek af door het geven van antwoord op de centrale vraagstelling: “Aan welke criteria moet een beoordelingssysteem voldoen om een goede inschatting te kunnen maken of een leerling gebaat is bij een vervroegde overgang naar groep 3?”, door het beschrijven van aanbevelingen voor aanpassing van het beleidsplan herfstkinderen/verlengde kleuterperiode van de Borgloschool. Ten slotte beschrijft de onderzoeker hoe zij de kennisdeling met betrekking tot het onderzoeksonderwerp vorm gaat geven en doet zij aanbevelingen voor verder onderzoek.

5.1 Discussie

De onderzoeker heeft vanuit persoonlijke- en professionele nieuwsgierigheid gekozen voor het onderwerp ‘herfstkinderen en de overgang naar groep 3’. Deze nieuwsgierigheid heeft de onderzoeker eerst getracht te bevredigen door het zoeken naar informatie over dit onderwerp in literatuur. Deze zoektocht had een enigszins teleurstellend resultaat, daar er betrekkelijk weinig door onderzoek gestaafe informatie beschikbaar is. Door dit onderwerp in de praktijk te gaan onderzoeken hoopte de onderzoeker antwoorden te vinden op vragen als: Aan welke criteria moet een goed systeem voor beoordeling of een herfstkind toe is aan groep 3 voldoen? Rekening houdend met de beperkingen waaraan het praktijkonderzoek gebonden is: tijdsdruk, de welwillendheid van derden om mee te werken en de reikwijdte van de onderzoeker, kon vooraf de conclusie al zijn dat er wellicht niet veel nieuwe informatie over dit onderwerp te vinden zou zijn. De onderzoeker heeft zich hierdoor niet laten weerhouden van het onderzoek. Wel moet zij aan het eind van dit onderzoek concluderen dat het doen van wetenschappelijk onderzoek naar een onderwerp dat zo persoonlijk is als het beoordelen van de schoolrijpheid van een leerling, heel groot moet worden opgezet om tot conclusies te komen die wetenschappelijk te bewijzen zijn op grond van hoeveelheid data. De resultaten van dit praktijkonderzoek moeten dan ook vooral gezien worden als verdiepend en verrijkend voor de eigen organisatie. Daarnaast echter zijn uit de resultaten van dit onderzoek enkele meer algemene conclusies te trekken. Deze conclusies kunnen zinvol zijn voor scholen die hun instrument voor beoordeling van schoolrijpheid onder de loep nemen. Geen van de conclusies is echter absoluut te noemen, daar het onderwerp daarvoor niet breed genoeg is onderzocht. De onderzoeker had bijvoorbeeld ook de toetsresultaten en scores op het volginstrument ZIEN kunnen meenemen van de leerlingen die een verlengde kleuterperiode hebben gehad. Het praktijkonderzoek heeft de onderzoeker een aantal antwoorden gegeven, maar het roept vooral meer vragen op. Dit onderzoek is voor de onderzoeker aanleiding tot het breder willen bestuderen van de doelgroep, teneinde tot meer evidence-based resultaten te komen. De uit dit onderzoek te trekken conclusies vertaalt de onderzoeker in aanbevelingen die scholen kunnen meenemen in hun kwaliteitsbeleid.

5.2 Conclusies

In deze paragraaf geeft de onderzoeker antwoord op de centrale vraagstelling: “Aan welke criteria moet een beoordelingssysteem voldoen om een goede inschatting te kunnen maken of een leerling gebaat is bij een vervroegde overgang naar groep 3?” Suggesties voor verbetering van het bestaande beleidsplan herfstkinderen/verlengde kleuterperiode worden beschreven in paragraaf 5.3.

Op basis van de gegevens verkregen uit analyse van toetsen concludeert de onderzoeker dat het huidige beoordelingssysteem voor vervroegde overgang op dit punt voldoet voor de vijf leerlingen die vervroegd zijn overgegaan: De leerlingen scoren in principe voldoende tot goed op de CITO-toetsen, gekeken naar hun ontwikkeling in DLE (Didactisch Leeftijds Equivalent). Zie paragraaf 4.3.1., tabel 1. Van leerlingen die op onderdelen geen voldoende score laten zien is bekend wat de reden van dit minder goed presteren is. De oorzaken van de minder goede prestaties zijn niet rechtstreeks te

verbinden aan het 'jonger zijn'. De oorzaken liggen waarschijnlijk op het gebied van leerproblematiek en de thuissituatie (par. 4.3.4., figuur 4). Dit is echter een conclusie die alleen getrokken kan worden door achteraf te kijken naar de cognitieve ontwikkeling van deze groep herfstkinderen. Voor deze leerlingen is het vervroegd overgaan op cognitief vlak een goede keuze geweest. Voorafgaand aan de mogelijk vervroegde overgang van een herfstkind is het kijken naar de resultaten op cognitief vlak echter onvoldoende: een toets is een momentopname, jonge leerlingen ontwikkelen zich sprongsgewijs en presteren alleen optimaal als er tegemoet wordt gekomen aan hun behoefte aan vertrouwen en veiligheid (Doreleijers et al., 2006; Miller & Almon, 2009; Van der Aalsvoort et al., 2007; Vervaeke, 2010). Het welbevinden speelt een centrale rol, hetgeen bij de onderzochte groep herfstkinderen bekeken is door analyse van de resultaten op het sociaal-emotionele volgsysteem ZIEN. Deze herfstkinderen scoren op het gebied van welbevinden goed, zij geven aan zich goed te voelen in de groep waarvan zij deel uitmaken (paragraaf 4.3.2., tabel 2). Hieruit leidt de onderzoeker af dat de bij het huidige protocol herfstkinderen gebruikte instrumenten voor het beoordelen van de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen een representatief beeld geven van de werkelijkheid. Hierbij moet vermeld worden dat niet de gebruikte instrumenten, maar de wijze waarop de leerkracht deze heeft ingezet, zorgt voor een zo realistisch mogelijk beeld van de leerling (Doornbos, 1997; Pameijer en Beukering, 2009). De leerkracht kan bij het observeren van leerlingen veel informatie halen uit het spel van de leerling. Opgedane kennis en vaardigheden komen optimaal tot uiting in het spel van jonge kinderen, het is daarom essentieel om kinderen in natuurlijke spelsituaties te observeren (Broadhead, 2006; Miller & Almon, 2009; Wood & Attfield, 2005). Aan de conclusies die met betrekking tot het onderwerp toetsen te trekken zijn voegt de onderzoeker toe dat het toetsen van kinderen op vaste leeftijden aan te bevelen is boven toetsen op vaste momenten in het schooljaar. De toetsresultaten zijn hierdoor objectiever: iedere leerling is op het moment van toetsen even oud en heeft evenveel maanden onderwijs genoten (Dudink, 2009). Om toetsresultaten nog meer valide te maken is het aan te raden de intelligentie van leerlingen mee te nemen in de beoordeling van de toetsresultaten: intelligente leerlingen ontwikkelen zich gemiddeld sneller op cognitief gebied dan hun minder intelligente klasgenoten (Doornbos, 1997; Doreleijers et al., 2006). De onderzoeker voegt aan deze conclusie toe dat dit in de praktijk lastig is: op reguliere basisscholen is het onderzoeken van de intelligentie van leerlingen geen gemeengoed, maar slechts voorbehouden aan leerlingen die zich opvallend ontwikkelen op cognitief gebied. Een andere conclusie die te trekken is uit het onderzoek is de conclusie dat ouders van herfstkinderen als partner betrokken moeten worden bij de afweging of hun kind toe is aan een vervroegde overgang naar groep 3 (paragraaf 4.4.1., figuur 5; paragraaf 4.4.3.; paragraaf 4.4.4., figuur 6; paragraaf 4.4.5., figuur 7). Ouders kennen hun kinderen door en door en kunnen de leerkracht waardevolle informatie verschaffen over de schoolbeleving en algemene ontwikkeling van hun kind. Leerkrachten kunnen deze informatie koppelen aan hun eigen gegevens uit observatie en toetsing en zo op handelingsgerichte wijze komen tot een gefundeerd en genuanceerd beeld van de schoolrijpheid van het herfstkind (Doornbos, 1997; Pameijer en Van Beukering, 2009). Ten slotte concludeert de onderzoeker op basis van gegevens uit het interview met een oud-inspecteur, gekoppeld aan gegevens uit de vragenlijst voor inmiddels volwassen herfstkinderen dat een kleuterverlenging blijkens deze beperkte gegevens op lange termijn niet zinvol lijkt in cognitief opzicht, doch op het gebied van zelfvertrouwen en rijping een positieve invloed kan hebben op het herfstkind (paragraaf 4.4.1., figuur 5; paragraaf 4.4.5., figuur 7).

5.3 Aanbevelingen voor aanpassing van het beleidsplan herfstkinderen/verlengde kleuterperiode van OBS Borgloschool.

Aan de basis van de aanbevelingen voor aanpassing van het beleidsplan herfstkinderen/verlengde kleuterperiode staat de centrale vraagstelling in dit onderzoek: Aan welke criteria moet een beoordelingssysteem voldoen om een goede inschatting te kunnen maken of een leerling gebaat is bij een vervroegde overgang naar groep 3?

In het huidige beleidsplan wordt gebruik gemaakt van de volgende drie instrumenten om de schoolrijpheid van een herfstkind vast te stellen:

- Genormeerde toetsen voor het vaststellen van cognitieve ontwikkeling
- Observaties aan de hand van vaste observatiepunten
- De kennis van de leerkracht

De onderzoeker heeft op basis van het bestuderen van literatuur, het doen van praktijkonderzoek en het trekken van conclusies hieruit haar praktijktheorie aangescherpt. Zij ziet op basis van de onderzoeksresultaten in dat zorgvuldig moet worden omgegaan met het bepalen of een herfstkind vervroegd over kan gaan naar groep 3. Een leerling moet weliswaar zo min mogelijk worden gehinderd door kalenderleeftijd, maar er moet bij het afwegen of een leerling schoolrijp is rekening worden gehouden met een veelheid aan aspecten: het zeer zorgvuldig volgen van een protocol of beleidsplan is noodzakelijk om vanuit een transactioneel kader te kunnen vaststellen of een herfstkind daadwerkelijk schoolrijp is en toe aan de overgang naar groep 3. De onderzoeker ziet in dat zij in haar eerdere beschrijving van haar praktijktheorie, beschreven in de samenvatting, te oppervlakkig stelt dat leerlingen niet mogen worden belemmerd door hun kalenderleeftijd. Er moet vanuit een transactioneel kader, zorgvuldig worden afgewogen of een leerling werkelijk toe is aan de overgang naar groep 3. Vanuit deze kennis doet de onderzoeker aanbevelingen voor aanpassing van het protocol herfstkinderen/verlengde kleuterperiode.

De onderzoeker wil naar aanleiding van het in dit onderzoeksverslag beschrevene de volgende aanbevelingen doen voor aanpassing van het huidige beleidsplan herfstkinderen/verlengde kleuterperiode van OBS Borgschool:

De aanbevelingen:

- Neem de CITO-toetsen taal voor kleuters en ordenen niet af op vastgestelde momenten in het jaar, maar houd voor de herfstkinderen het moment aan waarop zij een half jaar-, een heel jaar- en anderhalf jaar onderwijs hebben gevolgd. Het meetinstrument meet dan eerlijker hoe de ontwikkeling op cognitief gebied verloopt, daar alle leerlingen minstens 4 ½, 5, en 5 ½ jaar zijn op het moment van toetsen (Dudink, 2009; Vervaeke, 2010).
- Betrek de ouders van herfstkinderen bij het beleidsplan. Het advies van de onderzoeker is om tweemaal per schooljaar met ouders in gesprek te gaan op handelingsgerichte wijze: kijkend naar het herfstkind in zijn geheel: algemene ontwikkeling, motoriek, gewoonten op het gebied van eten en slapen, schoolbeleving, interesses en besteding van de vrije tijd. Door de gegevens uit deze gesprekken te verwerken op vaste wijze wordt de ontwikkeling van het herfstkind gedurende het schooljaar inzichtelijk gemaakt. Leerkracht en ouders zorgen samen voor een compleet beeld van het herfstkind waardoor zorgvuldige beoordeling van de schoolrijpheid van het herfstkind mogelijk wordt (Doornbos, 1997; Pameijer & Van Beukering, 2009). Hiervoor is het ontwikkelen van een format voor verwerking van de gegevens uit oudergesprekken noodzakelijk.
- Geef het herfstkind bij twijfel aan de schoolrijpheid de gelegenheid zich nog een schooljaar verder te ontwikkelen op een bij de ontwikkelingsfase passende wijze: door middel van een verlengde kleuterperiode waarin ruimte is voor leren door middel van spel en experiment (Broadhead, 2006; Goorhuis-Brouwer & Levering, 2006; Miller & Almon, 2009; Wood & Attfield, 2005). Zorg daarnaast voor een onderwijsaanbod dat de leerling voorbereidt op de meer cursorische wijze van leren vanaf groep 3, aansluitend bij de zone van naaste ontwikkeling (Doreleijers et al., 2006; Van der Aalsvoort et al., 2007).

5.4 Kennisdeling

De onderzoeker gaat de resultaten van het praktijkonderzoek, vertaald in aanbevelingen, presenteren aan de collega's op de Borgschool. Zij doet dit tijdens een studiedag op 17 september 2012. De kennisdeling gaat als volgt:

- Onderzoeker mailt onderzoeksrapport 3 weken voor de studiedag naar collega's.
- Onderzoeker presenteert de resultaten van het onderzoek aan de hand van een PowerPointpresentatie op de studiedag.
- Collega's krijgen gelegenheid tot het stellen van vragen.
- Onderzoeker presenteert de aanbevelingen tot aanpassing van het beleidsplan herfstkinderen/verlengde kleuterperiode.
- Discussie
- Onderzoeker past het beleidsplan aan naar aanleiding van de aanbevelingen uit onderzoek en de gevoerde discussie met collega's.
- In het schooljaar 2012-2013 worden herfstkinderen gevolgd en getoetst volgens het aangepaste beleidsplan.
- Evaluatie van de aanpassingen en borging vinden plaats aan het eind van schooljaar 2012-2013.

5.5 Suggesties voor verder onderzoek

Om de resultaten van onderzoeken valide te maken is een grote onderzoeksgroep nodig. Onderzoeker adviseert derhalve verder onderzoek naar dit onderwerp bij grotere onderzoeksgroepen. Daarbij adviseert de onderzoeker om bij volgende onderzoeken niet alleen de groep leerlingen te betrekken die versneld naar groep 3 zijn gegaan, maar ook de leerlingen die wél een verlengde kleuterperiode hebben gehad. Op deze wijze is nauwkeuriger te beoordelen of een protocol/beleidsplan in de praktijk naar behoren werkt.

Nog sterker wordt het onderzoek als leerkrachten die het protocol/beleidsplan hanteren gedurende de onderzoeksperiode worden gevolgd bij het inzetten van de middelen, zodat zorgvuldige en protocollair verantwoorde inzet van de middelen gegarandeerd is.

Literatuur:

- Aalsvoort, D., van der, Kegel, C., Sluis, M., van der & Broos, D. C. Toe zijn aan groep 3. In: *De wereld van het jonge kind*, 34, 130-132.
- Broadhead, P. (2006). Developing an understanding of Young children's learning through play: the place of observation, interaction and reflection. *British Educational Research Journal*. 32, 191-207.
- CITO-LOVS (2009) Arnhem: CITO.
- Doornbos, K. (1997). *De pedagogische balans*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Doreleijers, T., Boer, F., Huisman, J., Vermeiren, R. & De Haan, E. (2006). *Leerboek psychiatrie kinderen en adolescenten*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Dudink, A. (2009). Geboortemaand telt. In: *De Psycholoog*, 45, 40-45.
- Fraine, B. de (1997) *Geboortemaand en schoolloopbaan*. (Literatuurstudie en verkennend onderzoek, Katholieke Universiteit Leuven, België). Geraadpleegd op 23 december 2011, op <http://www.eduratio.be/pdf.pdf>
- Goorhuis-Brouwer, S. & Levering, B. (2006) *Dolgedraaid. Mogen peuters nog peuten en kleuters nog kleuteren?* Amsterdam: SWP.
- Harinck, F. (2010) *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen: Garant.
- Litiere, M. (2008) *Juf, mag ik overvaren? Schoolrijpheid. Als het kleuteren voorbij is*. Tielt: Lannoo.
- Miller, D. & Almon, J. (2009) *Crisis in the Kindergarten: Why Children Need to Play in School*, Alliance for Childhood. Geraadpleegd op 18 juni 2012, op http://earlychildhoodcolorado.org/inc/uploads/Crisis_in_Kinderergarten.pdf
- Öckert, B. & Fredriksson, P. (2005) *Is Early Learning Really More Productive? The Effect of School Starting Age on School and Labor Market Performance*. In: IZA Discussion Paper No. 1659.
- Onderwijsinspectie. (2011). *'Analyse van opbrengsten'*. Geraadpleegd op 27 december 2011, op <http://www.onderwijsinspectie.nl/>
- Pameijer, N. & Van Beukering, T. (2009) *Handelingsgerichte diagnostiek*. Leuven: Acco.
- Vervae, E. (2010) *Naar school*. Utrecht: Kosmos.
- Wet op het Primair Onderwijs. *Artikel 8*. Geraadpleegd op 27 december 2011, op <http://www.overheid.nl/>
- Wood, E., & Attfield, J. (2005) *Play, Learning and the Early Childhood Curriculum*. London: SAGE.

Bijlagen

	Herfstkinderen / verlengde kleuterperiode beleidplan Overgang groep 1 naar 2 en 2 naar 3	
--	---	--

1. Inleiding

Lange tijd werd de 1 oktober-grens gehanteerd. Kleuters die voor 1 oktober vijf jaar werden, mochten in het volgend cursusjaar naar groep 3. Wie na 1 oktober vijf jaar werd moest in de regel nog een jaar wachten. In de volksmond werden deze kinderen late leerlingen genoemd. Nu heten zij herfstkinderen. Het zijn dezelfde kinderen, maar de criteria zijn veranderd. Het gaat om maatregelen die de continue ontwikkeling van kinderen waarborgen en om een goed doortimmerd beleid.

Wat zegt de wet?

De Wet Primair Onderwijs stelt, dat de kalenderleeftijd van een kind niet langer bepalend is voor de overgang naar een volgende groep. Artikel 8, lid 1 (WPO) stelt nadrukkelijk, dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces moeten kunnen doorlopen. De school is wettelijk verplicht het onderwijs zodanig in te richten, dat: de leerling in beginsel binnen een tijdvak van acht aaneengesloten schooljaren de school kan doorlopen.

Wat zegt de Onderwijsinspectie?

De Inspectie vindt de continue ontwikkeling van kinderen een uiterst belangrijk onderdeel van de kwaliteit van het onderwijs. De inspectie vraagt scholen dan ook nadrukkelijk naar argumenten op basis waarvan beslissingen als zittenblijven, kleuterbouwverlenging en doorstroom naar groep 3 worden genomen.

Een school moet haar beleid hieromtrent kunnen verantwoorden.

Wat zegt de Borgloschool?

Scholen hebben binnen de wet grote vrijheid bij de inrichting van het onderwijs. Dit betekent, dat scholen een eigen beleid mogen formuleren. Vast staat, dat kinderen niet langer op grond van hun geboortedatum in de kleuterbouw mogen blijven. Het besluit over een doorstroming van groep 1 en 2 naar 3 of juist verlenging van de kleuterbouw, moet worden gemaakt op basis van de individuele ontwikkeling van het kind. Door hiervan uit te gaan, wordt per leerling afgewogen, waar het kind het best zal functioneren en waar de

ontwikkeling op lange termijn het meeste bij gebaat is. Om een basis te hebben voor een gefundeerde beslissing wordt in ieder geval gekeken naar toetsgegevens. Wij vinden het belangrijk om al vroegtijdig te onderzoeken of een kind in een versnelde ontwikkeling naar groep twee kan, daarom evalueren wij in januari en juni het onderwijs zodat we de herfstkinderen na de zomervakantie door kunnen laten werken naar groep 2. In januari toetsen we alle leerlingen die tot en met december bij ons op school zijn gekomen. In juni toetsen we de leerlingen die langer dan twee maanden op onze school zitten. Eind groep 2 evalueren we of onze beslissing juist is geweest, en valt het definitieve besluit of een kind naar groep 3 gaat.

Prima, maar een kind is meer dan een rijtje A-scores!

Belangrijke factoren als motivatie, zelfstandigheid, taakgerichtheid, zelfvertrouwen, concentratie, sociale vaardigheden en motoriek bepalen mede en wellicht in hoge mate het welbevinden van het kind.

Welbevinden, lekker in je vel zitten: dat is pas echt belangrijk!!

Kinderen verschillen in van alles en nog wat. Op de Borgloschool stemmen we met het leerstofjaarklassensysteem ons onderwijs af op de behoefte van het kind en bieden alle kinderen een uitdagend leerstofaanbod. Dit realiseren we door ons zorgsysteem en het didactisch model van Begeleid Zelfstandig Leren, en een extra pakket voor kinderen die meer kunnen.

Kleuterbouw verlenging

Zeker in de lagere groepen zien we grote verschillen. Sommige leerlingen hebben meer tijd nodig om spelenderwijs kennis en vaardigheden te verwerven. Ook voor deze leerlingen worden de bij 3 genoemde instrumenten gebruikt. Hierbij gaan we uit van een ander normering, deze vinden we in tabel 4B.

2. Doelgroep

In dit document bedoelen we met herfstkinderen leerlingen die in de maanden oktober, november en december van het lopende kalenderjaar jarig zijn en mogelijk in aanmerking komen om aan het eind van het lopende cursusjaar van groep 1 naar 2 of van 2 naar groep 3 door te stromen.

3. Instrumenten

Om heldere criteria te definiëren gebruiken we de volgende instrumenten:

- a. LVS-toets Cito Taal voor Kleuters
- b. LVS-toets Cito Ordenen
- c. Checklist geletterdheid groep 1/2
- d. Kleuterobservatielijst
- e. Observatielijst werk- en speelgedrag
- f. Een verslag van de groepsleraar over het algemeen functioneren van het kind in de groep

4. Criteria

4.A Vervroegde overgang

Na overleg in een kleuterbouwvergadering hebben we de volgende criteria vastgesteld voor vervroegde overgang naar groep 2 of 3:

Volgens deze criteria beslissen we tot vervroegde overgang naar groep 2 of 3

Bij onderstaande scores vullen we **goed** in de overzichtslijst op blz. 8 in.

instrument	Score en/of beheersingsniveau
LVS-toets cito Taal voor Kleuters	A -score
LVS-toets cito Ordenen	A -score
Checklist geletterdheid	Risicofactoren 1 t/m 8: 80% nee
kleuterobservatielijst	A -score goed
Observatielijst werk- en speelgedrag	100% score voldoende/goed (3 of 4)
Verslag groepsleraar over algemeen functioneren van het kind in de groep	Score goed

Bij twijfel of scores die op een enkel onderdeel net onder de norm vallen wordt de leerling besproken met intern begeleider en leerkracht van de beide groepen (1/2 of 2/3)

4.B Verlengde kleuterperiode

Volgens deze criteria beslissen we tot verlengde kleuterperiode

Bij deze scores vullen we **onvoldoende** in de overzichtslijst op blz. 8 in.

instrument	Score en/of beheersingsniveau
LVS-toets cito Taal voor Kleuters	D of E-score
LVS-toets cito Ordenen	D of E-score
Checklist geletterdheid	Risicofactoren 1 t/m 8: 50% of meer ja
kleuterobservatielijst	D of E-score goed
Observatielijst werk- en speelgedrag	50% score 2 of minder
Verslag groepsleraar over algemeen	De leerkracht is er zeker van dat het

functioneren van het kind in de groep	kind zich een volgend jaar beter zal gaan ontwikkelen
De evaluatiedoelen van de handelingsplannen zijn niet gehaald.	Handelingsplannen hierbij in leerlingdossier opslaan.

Bij twijfel of scores die op een enkel onderdeel net boven de norm vallen wordt de leerling besproken met intern begeleider en leerkracht van de beide groepen (1/2 of 2/3)

5. Checklist geletterdheid

Risicofactoren bij beginnende geletterdheid

risicofactoren	ja	X	nee
Vertraagde spraakontwikkeling		X	
Lees- en spellingproblemen in de familie		X	
Problemen met het leren en snel benoemen van kleuren		X	
Problemen met het leren en snel benoemen van letters		X	
Duidelijke woordvindingsproblemen		X	
Moeite met verbaal gegeven opdrachten		X	
Gehoörproblemen		X	
Moeite met het zien van kleine verschillen (visuele discriminatie)		X	

6. Observatielijst werk- en speelgedrag en motoriek

We vinden het belangrijk dat een kind taakgericht bezig is. Voor een succesvolle overgang naar groep 2 of 3 hanteren we op deze lijst de norm van 100% score 3 of 4.

Voor verlenging van de kleuterperiode 50% score 2 of minder.

Score 1 = onvoldoende

Score 2 = matig

Score 3 = voldoende

Score 4 = goed

item	1	2	3	4
Kind doet actief, langdurig en gericht mee met kringactiviteiten				

Kind spreekt met acceptabel inhoudsniveau				
Kind onthoudt opzegversjes e.d.				
Kind begrijpt een opdracht				
Kind voert opdrachten met ontw. materiaal acceptabel uit				
Kind is gemotiveerd voor werken				
Kind is acceptabel taakgericht bezig				
Kind kan zelfstandig werken				
Kind kan spelgericht spelen				
Kind toont initiatief en kiest zelfstandig activiteiten				
Kind toont interesse in nieuwe dingen				
Kind kan aandacht 10 minuten richten op datgene waar het mee bezig is				
Kind speelt met anderen				
Kind beweegt zich soepel en gecoördineerd (rennen, springen, klimmen, klauteren)				
Kind beweegt soepel en gecoördineerd de hand vanuit de pols				

7. Verslag groepsleraar over het algemeen functioneren van de leerling

In deze paragraaf is ruimte voor de groepsleraar om eventueel als aanvulling op eerder genoemde gegevens een verslag te maken van het algemeen functioneren van het kind in de groep.

Denk hierbij aan sterke/zwakke kanten: bijv. fysiek, psychisch, contacten met ander leerlingen, en specifieke opvallendheden m.b.t. de lijst speel/werkgedrag.

Score: goed?

☐ ja

☐ nee

9. Overzichtslijst

In dit overzicht geven we een samenvatting van de scores op de verschillende instrumenten. Wanneer het kind op alle instrumenten een goed-score heeft, voldoet het aan de norm om in aanmerking te kunnen komen voor vervroegde overgang naar groep 2 of naar groep 3.

Wanneer het kind bij alle instrumenten een onvoldoende score heeft kan er worden besloten tot verlengde kleuterperiode.

Naam kind: _____

Geboortedatum: _____

Betreft overgang van groep naar groep

instrument	goed	onvoldoende
LVS-toets cito Taal voor Kleuters		
LVS-toets cito Ordenen		
Checklist geletterdheid		
Kleuterobservatielijst		
Observatielijst werk- en speelgedrag		
Verslag groepsleraar over algemeen functioneren van het kind in de groep		

Voldoet het kind aan de normscore?

O ja

O nee

Verder overleg met IB gewenst?

Besluit: _____

Datum: _____

Ingevuld door: _____

10. Aantekeningen gesprek met ouders

Naam kind: _____

Geboortedatum: _____

Aanwezig: _____

Datum gesprek: _____

Gespreksverslag

--

Advies school: _____

Wens ouders: _____

Besluit: _____

Bijlage 2:**Vragenlijst vroegere herfstkinderen****Vragenlijst inmiddels volwassen 'Herfstkinderen'.**

1.	Wat is uw geboortedatum?
2.	Bent u versneld overgegaan naar groep 3 of heeft u een verlengde kleuterperiode gehad?
3.	Welke criteria hebben een rol gespeeld bij deze beslissing?
4.	Bent u betrokken bij de beslissing? Zo ja, wat is er gedaan met uw mening?
5.	Hoe bent u voorbereid op het besluit dat in uw situatie genomen is?
6.	Hoe waardeert u de beslissing die in uw geval genomen is achteraf in zijn totaliteit? (cijfer) 1 – 2 – 3 – 4 – 5 – 6 – 7 – 8 – 9 – 10 Toelichting:
7.	Wilt u de vraag die het best past bij uw situatie kiezen? -Hoe heeft u het overstappen naar een hogere groep (met oudere kinderen) en het vinden van een 'plek' in die groep ervaren? -Hoe heeft u het 'achterblijven' in de kleutergroep terwijl uw klasgenoten naar groep 3 gingen ervaren?
8.	Hoe is uw cognitieve ontwikkeling verlopen vanaf groep 3? (Denk ook aan: prestaties, eventuele aanpassingen op onderwijskundig gebied, extra begeleiding binnen of buiten school etc.)
9.	Hoe is uw sociaal-emotionele ontwikkeling vanaf groep 3 verlopen? (Denk ook aan: Wat was uw rol in de groep, hoe voelde u zich in de groep)
9.	Welke specifieke problemen bent u tegengekomen door de verlengde kleuterperiode/versnelde overgang?
10.	Naar welke vorm van voortgezet onderwijs bent u vanuit de basisschool gegaan?
11.	Hoe hebt u de overgang naar het voortgezet onderwijs en het brugklasjaar ervaren? (Het antwoord op deze vraag graag toespitsen op het jonger/ouder zijn dan de rest van de klas en herinneringen/problemen die hiermee te maken hebben)
12.	Welke zaken zouden een grote rol spelen in uw afwegingen als u zelf een kind zou hebben en voor hetzelfde dilemma zou komen te staan?
13.	Mocht u nog informatie willen toevoegen die in uw ogen van belang kan zijn voor mijn onderzoek dan zou ik dat zeer op prijs stellen! Deze informatie kunt u in het tekstvak hieronder noteren.
Hartelijk dank voor uw medewerking!	

Gesprek kinderen

1. Weten jullie waarom ik graag een gesprek met jullie wilde voeren?
2. Doordat je pas 6 jaar werd toen je al in groep 3 zit, ben je wat jonger dan je klasgenoten: wat merk je daarvan?
3. Wat vind je fijn aan de klas waarin je nu zit?
4. Wat vind je minder fijn?
5. Hoe vind je de leerstof?
6. Vertel eens iets over hoe hard je werkt.
7. Hoe gaat het sociaal gezien in de klas?
8. Met wie speel je graag op school?
9. Toen je naar groep 3 ging, mocht je toen meebeslissen over de overgang?
10. Weet je nog hoe je het de eerste tijd vond in groep 3?

1. Hoe gaat het met de leerling in cognitief opzicht? D.w.z.: hoe scoort deze leerling op methodetoetsen en CITO-toetsen en ben je tevreden over deze scores?
2. Hoe gaat het met de leerling in sociaal opzicht? (contact in groep, contact met lkr., vriendjes, samenwerken)
3. Zijn er opvallende zaken in het contact tussen de leerkracht en de ouders van deze leerling? (bv. Vaker gesprekken, bezorgde ouders ed.)
4. Zijn er momenten waarop je merkt dat de leerling jonger is dan zijn/haar klasgenoten? Zo ja, kun je voorbeelden noemen?
5. Krijgt deze leerling op enige wijze extra aandacht of begeleiding van de leerkracht? Zo ja, kun je voorbeelden noemen?
6. Hoe weerbaar is deze leerling?
7. Als er verdere bijzonderheden zijn die je wilt aangeven over deze leerling, kun je dat hieronder doen.
Dank je wel!!!

1. Kinderen kunnen pas naar groep 3 als ze zes jaar of ouder zijn.
2. Herfstkinderen die versneld doorgaan naar groep 3 moeten op alle kleutertoetsen hoge A-scores hebben gehaald.
3. Een sociaal-emotioneel 'jong' kind is ongelukkig in een klas met kinderen die ouder zijn dan hij/zij.
4. Een herfstkind moet zeker versneld door naar groep 3, als.....
5. Een kind met een verlengde kleuterperiode zou met groep 3 moeten kunnen meelezen als het kind al aan lezen toe is.

Wat is uw mening over de wetswijziging die de 1-oktobergrens liet vervallen?
Wat kunnen scholen doen om dit spanningsveld te laten verdwijnen?
Met welke reden heeft de onderwijsinspectie gekozen voor het verplicht stellen van het werken met handelingsplannen bij leerlingen die een jaar kleuterverlenging krijgen?
Wat zijn uw ervaringen in de praktijk ten aanzien van herfstkinderen?
Is er nog iets dat u mij wilt meegeven voor de rest van mijn onderzoek?